

שנתון התנועה הקיבוצית נתוני 2021/22

מספר 19

שנתון התנועה הקיבוצית

מספר 19

נתוני 2021/22

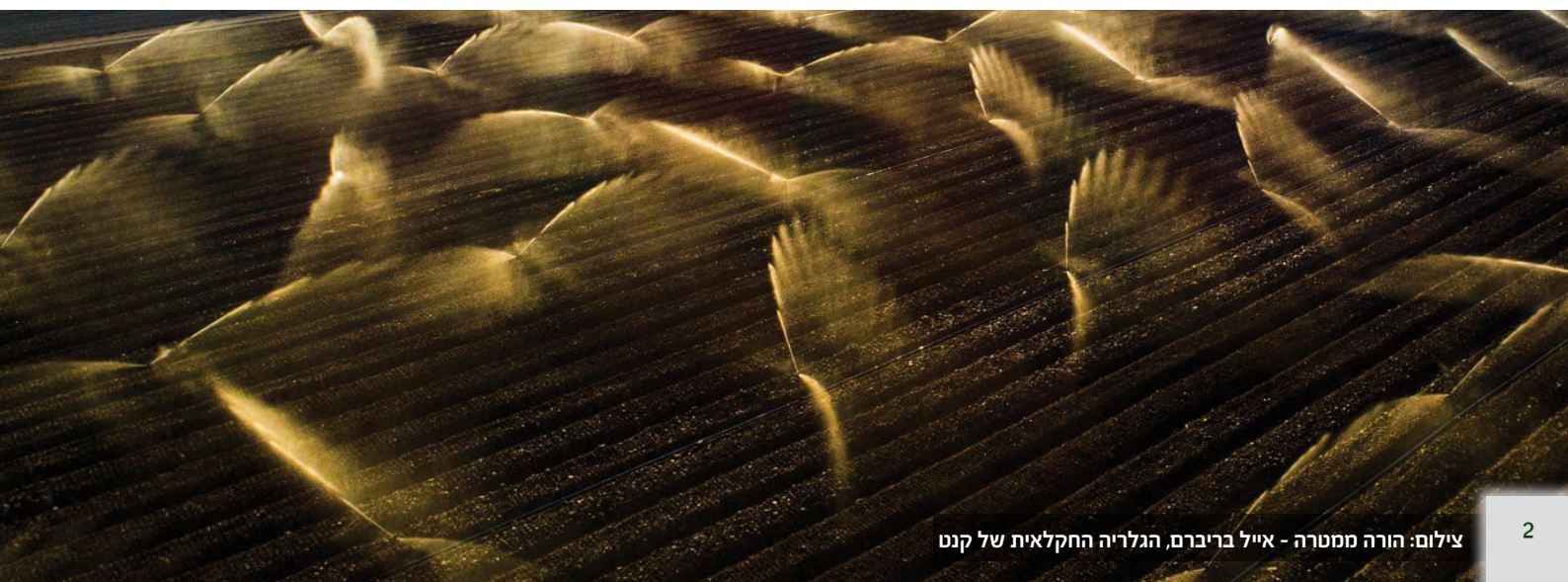
כתיבה: אגף הכלכלה של התנועה הקיבוצית

עריכה ויעוץ מקצועי: רו"ח אסנת כהן, מנהלת המחלקה המקצועית, ברית פיקוח
עיצוב והפקה: Chooka Media Group, טל גולדנברג-קרן

סיוע טכני:

אגף חברה וקהילה - התנועה הקיבוצית

אגף רכזים - התנועה הקיבוצית

תוכן עניינים

17 מקורות הכנסה עיקריים

04 פתח דבר - ניר מאיר,
מזכ"ל התנועה הקיבוצית

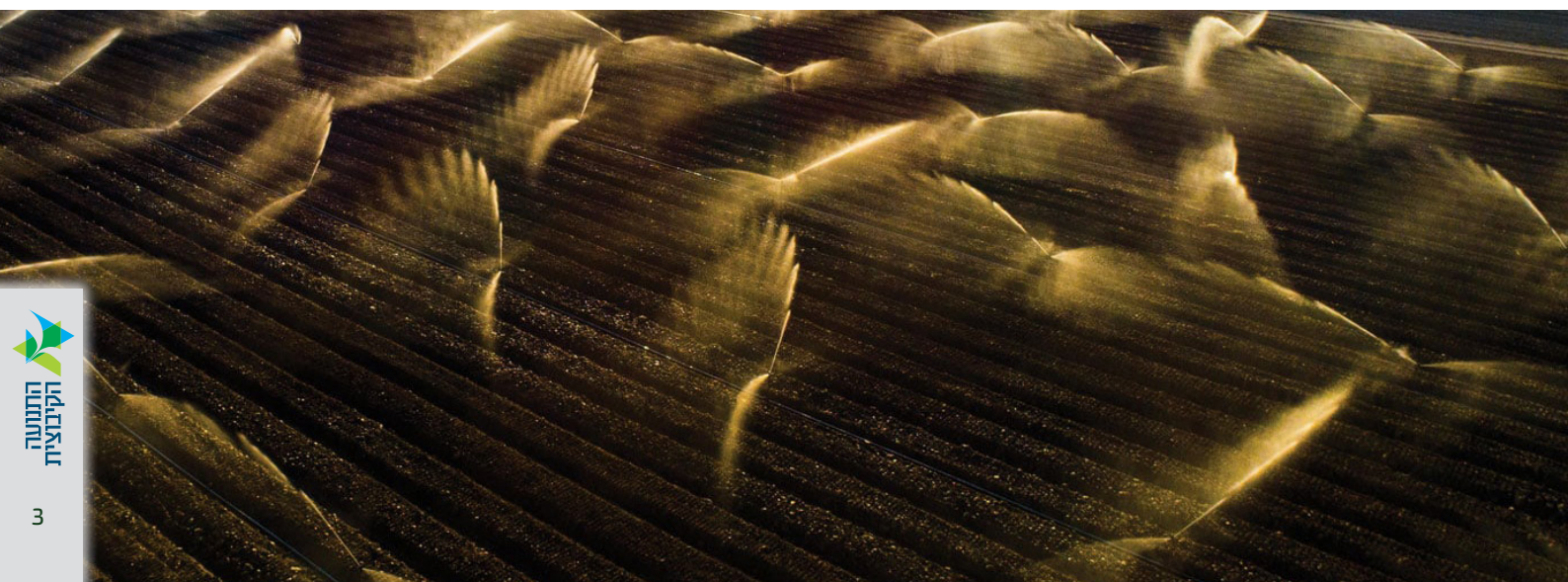
31 דמוגרפיה

05 מאין ולאן - עמוס פרג'ון,
ראש אגף כלכלה

35 אורחות חיים

06 מבוא

07 הפעילות הכלכלית

פתח דבר - ניר מאיר, מזכ"ל התנועה הקיבוצית

השנתון המוגש לכם בזה מסכם שני תחומים, בשתי שנים עוקבות.

התחום הכלכלי מסכם את שנת 2021. התחום החברתי מסכם את שנת 2022. שנים אלה היו חלק מ"שנות הקורונה", תקופה ייחודית, שנפתחה באימה גדולה, סגרים וחוסר ודאות והסתיימה עם "שוק הגלים" אי שם ברבעון הראשון של שנת 2022, בתחושה של רווחה גדולה, כמעט אופוריה וגאות של ממש בכלכלת העולם שבב לפעול.

בדיעבד היו אלה שנים טובות לקיבוצים. כפי שכתבתי כבר בפתח השנתון הקודם, לפני כשנתיים:

"כל מי שהתמזל מזלו להיות חבר קיבוץ בשנת 2020 לא יכול היה שלא להודות למזלו הטוב".

בראייה רטרוספקטיבית, במצבו הקשה של העולם התבררו כל היתרונות היחסיים של חיים בקהילה כפרית, מבודדת יותר, המקיימת ערכות הדדית ברמה גבוהה. אנחנו, חברי הקיבוצים, מצאנו עצמנו במצב משופר מאוד יחסית "לשאר העולם", בשלושת התחומים המרכזיים, שטלטלו את עולמו של כל אדם בעולם. הבריאות, הכלכלה והבדידות.

ואכן, היתרונות הללו לא נעלמו מעיניהם של ציבורים בחברה הישראלית והביקוש להיקלט בקיבוצים הרקיע שחקים. אלא שביקוש זה נתקל במחסור חסור בהיצע, תולדה של מדיניות שלילית משולבת בין אנשי רשות התכנון (ורשימה 2 לתמ"א 35 שלהם) לבין ההשפעות המצטברות של מדיניות "עדיאל - שולה" ברמ"י, מדיניות שבלמה את שיוך הדירות, התנתה את הסדרי הביניים וזרעה חוסר ודאות קיצוני.

מכל מקום חלק משמעותי מן התנאים החיצוניים השתנה, בשנים הבאות, ועל כך אעמוד בהמשך.

באשר לנתונים הכלכליים, שנאספו כאמור בשנת 2021, הנתונים מגלים המשך נגמנת הצמיחה.

מגמה זאת, שמאפיינת את הכלכלה הקיבוצית מאז תחילתו של העשור השני של המאה ה-21, הואטה במקצת בשנים 2019 ו-2020 (וכמובן) 2020, אך חזרה במלוא התנופה ובאה לידי ביטוי בכל הפרמטרים כמעט, עם שוק הקורונה. הנתונים מגלים שיפור בכל המדדים הנסקרים:

- גידול בהיקף הפעילות הכלכלית.

- גידול ברווח התפעולי.

- גידול ברווח לחבר.

- גידול בהון העצמי הממוצע בקיבוצים.

- עלייה ברמת החיים (המתבטאת בגידול ההוצאות לצריכה).

אלה כמובן נתונים ממוצעים. בשוליים קיימים עדיין קיבוצים שמצבם אינו משופר וכלכלתם עדיין מדשדשת ואינה יציבה, אך שיעורם של קיבוצים אלה יורד בהתמדה ועומד היום על פחות מ-5% מכלל הקיבוצים.

בשולי הדברים ראוי להזכיר, כי אנו עוסקים בתקופה שהתאפיינה גם בחוסר יציבות שלטונית קיצונית (חמש מערכות בחירות בתוך כ-3.5 שנים). היעדר היציבות השלטונית מנעה מהשלטונות לתכנן ולממש מדיניות "גזירות" על העולם הקיבוצי, וגם מכך יצאנו כנראה נשכרים.

מהבחינה הדמוגרפית התמונה ממשיכה להשתפר בהתמדה. הקיבוצים גדולים מאי פעם במספר תושביהם, במספר חבריהם וגם במספר ילדיהם. הצמיחה נמשכת ומספר הנפשות החיות בקיבוצים גדל באופן מתמיד. כהמשך ישיר מן השנים האחרונות, מסתמן כי הגידול הזה נובע ברובו מ"גידול טבעי" באוכלוסיית החברים וקליטה לחברות מלאה של חברים חדשים. יתר על כן, התגברה תנועה של "אוכלוסיות בסטטוסים שונים" ומעבר לחברות מלאה בקיבוצים. כך מתבצע למעשה גידול במספר החברים אף מעבר לצמיחה הדמוגרפית של הישוב הקיבוצי. כפועל יוצא, גם מספרם ושיעורם של "ילדי חברי הקיבוצים" גדל באופן מתמיד בתוך אוכלוסיית הילדים. יש בכך הבעת אמון ברורה של החברים בקיבוציהם, והדבר מוכיח על שיפור מתמשך במורל ובביטחון העצמי של חברי הקיבוצים ואמון הולך וגובר בדרך החיים בה בחרו.

ואולם, קצב הצמיחה הדמוגרפית רוסן מאוד, כאמור, כתוצאה מהתנהלות מתנכרת מצד רשויות המדינה, שמסיבות שונות ובאמתלות שונות ומשונות, עיכבו שוב ושוב מתן התרי בניה בקיבוצים ופגעו ביכולת הקיבוצים להיענות לציבורים גדולים שמבקשים לבנות את ביתם בקיבוצים.

מדיניות שלילית זאת השתנתה באופן קיצוני בתחילת שנת 2021 ו"התהפכה" במידה רבה, בשורה של פרמטרים, אלא שבניה היא תהליך ממושך ולכן מלאי הדירות בקיבוצים עדיין קטן מאוד בהשוואה לביקושים המתדפקים על שערינו.

ענינים בשמינו

ב-17 החודשים, שחלפו מאז סופה של שנת 2021, חלו תמורות מרחיקות לכת בנתוני הכלכלה העולמית והישראלית, אשר השפיעו, משפיעים ועוד ישפיעו באופן משמעותי על הכלכלה הקיבוצית. אנגע בקצרה בכמה מהם, כיוון שחשוב מאוד להדגיש, כי אנחנו חווים פוטנציאל מאיים לשינוי במגמות החיוביות ששררו עד כאן.

זה התחיל עם הפלישה של רוסיה לאוקראינה, אשר פתחה מלחמה קשה, ממושכת (שסופה אינו נראה באופק), ואכזרית. המלחמה הזאת הביאה להקטנת היצעים ולטלטלות מחירים בשווקי האנרגיה והדגנים. במקביל חווה העולם, בשלבי היציאה מהקורונה, פגיעה בשרשרות האספקה העולמיות ועליית מחירים בכל התחומים, כתוצאה מעלויות ההובלה המאמירות.

הצפת השווקים העולמיים בכסף, בעת משבר הקורונה הביאה להאצה דרמטית בעליית מחירים כתוצאה מאינפלציה, והאינפלציה מצידה הביאה לעליית ריביות בכל העולם.

ממשלת הסינוי, ששלטה כאן בשנת 2022, הפעילה כלים דרמטיים בכדי "לספוג" כספים מן הציבור, ובראש כולם ייקור חסר תקדים של הקרקעות לבנייה. הייקור הזה הביא לעלייה דרמטית (של 20%) במחירי הדירות בישראל, זו מציאות בלתי נסבלת, שעלולה להביא למשבר חברתי קשה. תעשיית ההייטק, שנהנתה ממעמד מיוחד לאורך 16 שנות "מחיר אפס" וחוסר אלטרנטיבה להשקעות איבדה את המעמד הזה ונפגעה בכל העולם. את מראית העין של הפיצוי החליטה הממשלה להגיש מכיסיו, והכריזה על רפורמה הרסנית בחקלאות הצומחת. תועלת גדולה... זה לא הביא והנזקים... כבר מורגשים.

ואז... הגיעה ממשלת "היסין על מלא" וגרמה לזעזוע רב מימדי נוסף לכלכלה הישראלית, עם ניסיונה הברוטאלי לחולל כאן הפיכה משטרית. סופו של התהליך הזה עדיין לוט בערפל אבל כדאי לקחת בחשבון פוטנציאל פגיעה נוסף המאיים על המשק הישראלי.

אתגר משמעותי נוסף, אותו אנחנו חווים כחברי קיבוצים, הוא דווקא "קללת הברכה". שינוי המדיניות, שהנהיג מנכ"ל רמ"י, שינוי שהוביל להאצה בהשלמת תהליכי שיוך הדירות, בקיבוצים, מעמיד את הקיבוצים וחבריהם בצורך לממש את השיוך ולשלם! הסכומים, מטורפים... הם צמחו מאוד בשלב ייקור הקרקעות ב-2022 ומושפעים גם משינוי מפת העדיפות הלאומית, לשיכון. קיבוצים, בעיקר כאלה שממשים את חלופת האגודה, פוגשים לפתע מחדש את המושג (שכבר כמעט שכחנו) שנקרא - חוב מפלצתי. כאשר חוב כזה מנוהל בעולם של ריביות גבוהות וצומחות הוא הופך להיות לאיום קיומי על המשך קיומו של הקיבוץ. חלק גדול מהמנהלים בקיבוצים באים מדור שלא חווה את הטראומה הזאת, ולכן נדרשת כאן זהירות כפולה ומכופלת.

הדבר נכון גם בכל האסמור בהשקעות לצורך יצירת נכסים מניבים. עולם של אינפלציה וריבית גואה הוא "עולם כלכלי אחר" והוא מחייב מערכת שיקולים מעודכנת.

במקביל, עוסקת היום רשות התכנון בעיצוב ובתיקון לתכנית המתאר הארצית, תמ"א 35/5.

הגישה הזאת, לכשתיושם, תאפשר לנו, כקיבוצים, לצמוח יותר ובקצב מואץ. זו הזדמנות יוצאת מן הכלל, לקיבוצים, שלצידה אתגרים של ממש לחברה ולקהילה הקיבוצית. חשוב להתארגן, חשיבתית גם למציאות החדשה הזאת.

לסיכום:

השנתון שלפניכם מסכם שנים טובות, באמת, אותן חוונו בתנאים אחרים לחלוטין מאלה השוררים היום.

עם זאת, אנחנו פוגשים את האתגרים החדשים כשאנחנו חזקים, מאשר אי פעם ותלויים היום בעיקר בעצמנו, ברצונותינו ובמוטיבציה שלנו להגן על זהותנו המיוחדת. ככל שהתנועה הקיבוצית תמשיך ותפגין עצמה כלכלית משופרת ותדע להעמיק שורש בערכיה ובעקרונותיה, לא יוכלו לנו!

מעמדה של התנועה הקיבוצית בתוך החברה בישראל מאיים ומאתגר ועם זאת הוא איתן בהרבה מהרושם המצטייר מקריאת עיתונים ופוסטים מסוימים. גם כאן נהיה תלויים בראש וראשונה בעצמנו ובנחישותנו לדבוק בדרך הקיבוצית הייחודית לנו.

לסיום דברי אני מבקש להודות לכל האנשים הטובים, שדאגו לאסוף לרכז ולנתח את הנתונים ולהגיש אותם בצורה אסתטית ושווה לכל נפש. תודה וכה לחי.

ניר מאיר

מזכ"ל התנועה הקיבוצית

יוני 2023

שנת 2022 התאפיינה באירועים גאופוליטיים וקצב התרחשויות שיצרו דינמיקה מורכבת בשווקים. הכלכלה העולמית והמערכות הפיננסיות התמודדו עם שורת אתגרים, שהתעוררו לאחר משבר הקורונה ואשר התעצמו בעקבות מלחמת רוסיה - אוקראינה.

המלחמה באירופה והשלכותיה על מחירי האנרגיה והסחורות (בדגש על החקלאיות) האיצו את קצב העלייה בשיעורי האינפלציה, חייבו את הבנקים המרכזים בעולם לנקוט בצעדים לריסון ואילצו את הכלכלה העולמית להסתגל לסביבת ריבית עולה.

כך, גם בנק ישראל נאלץ לנקוט יוזמה, ומחודש אפריל 2022 החל להעלות את הריבית במשק באופן מדורג אך עקבי - מסביבת ריבית כמעט אפסית, שאפיינה את העשור האחרון, לריבית של למעלה מ-4%, נכון לסוף שנת 2022 (ובהמשך, בשנת 2023, אף למעלה מכך).

לעליית הריבית במשק ישנה השפעה ישירה על ריבית הפריים הבנקאית (המורכבת מריבית בנק ישראל בתוספת קבועה של 1.5%) ובכך על התייקרות משמעותית וארוכת טווח של האשראי הבנקאי, תשלומי ההלוואות השוטפים ועלויות משיכת היתר. לפיכך, נכון יעשו משקי הבית וכן גם הנהלות הקיבוצים, אם יבחנו היטב את התחייבויותיהם לזמן הארוך והקצר, לרבות היקף מסגרות האשראי, שעלות הקצאתן עלתה, ויתאימו אותן לסביבת הריבית הנוכחית.

תהליך זה, המוכר לנו מתקופות אחרות בהיסטוריה הכלכלית של מדינת ישראל, לווה, כאמור, בתנודתיות רבה בשווקים, לצד חששות מהאטה מתהווה או ממיטות, וכן בהשלכות על החברה בישראל ובכללם גם על חברי הקיבוצים.

כמו כן, ולאור מועד פרסום שנתון זה, לא ניתן להתעלם מהאירועים המציפים את החברה הישראלית מראשית שנת 2023. קידום החקיקה לרפורמה במערכת המשפט הביא לגל נרחב של מחאה ציבורית וחברתית, שנמשך כבר חודשים רבים. המשא ומתן, שנפתח בראשית חודש אפריל 2023, בין נציגי הקואליציה והאופוזיציה, והמעכב לכאורה את המשך החקיקה, מתנהל בעצלתיים, ללא כל אמון בין נציגי הצדדים, ונמצא תחת איום תמידי של המשך הליכי החקיקה באופן חד צדדי. התנהלות זו משדרת חולשה במעמד מוסדות השלטון ובעיקר בכדאיות ובוודאות ההשקעות במדינת ישראל. בשלב זה קשה להעריך מה יהיו תוצאות הדיונים ועתיד החקיקה, אך ברור כי אי הוודאות עשוי להקרין לשלילה על היקף ההשקעות במשק ועל המשך הצמיחה.

ומהמאקרו למיקרו - השנתון הקודם, אשר התייחס לשנים 2019-2020, פורסם ב-8/2021, בשיאה של מגפת הקורונה, העלה שאלות לגבי השפעת המגפה על כלכלת הקיבוץ. משנתון זה, המתייחס לשנים 2021-2022, עולה תמונה עקבית וברורה, כי המשק הקיבוצי ידע להתמודד היטב עם אתגרי הקורונה הן חברתית והן כלכלית.

וביתר פירוט, תמצית נתוני השנתון וממצאיו:

1. ניתן לראות, כי חלה התייצבות במצב הכלכלי הכללי של הקיבוצים כאשר בוחנים את נתוני הרווח התפעולי ויחס הכיסוי וזאת לאחר נסיגה, שחלה בפרמטרים אלה בשנים 2018-2020.
2. ניכר גידול ברווח הנקי הממוצע לאחר 5 שנים של התייצבות בנתון זה. כמו כן, נמשכת מגמת הגדילה בהוצאות הקיום בצירוף הרווח התפעולי לחבר (מדד המשקף גידול בהכנסה הממוצעת לחבר).
3. חזרה לרווחיות משמעותית מ"תאגידים מוחזקים", לאחר קיטון נקודתי, שהורגש בסעיף זה בשנת 2019.
4. הנתונים לעיל תומכים, בין השאר, בממצאים המעידים על המשך גידול במספר הקיבוצים בעלי הון עצמי חיובי, לרבות גידול במספר הקיבוצים בעלי הון חיובי משמעותי.
5. מניחות נתוני המכירות בתעשייה הקיבוצית עולה, כי לאחר שנתיים של ירידה מתונה בהיקף הכולל, חלה עליה של למעלה מ-4% בהכנסות המצרפיות.
6. כמו כן, באפיקי המכירות ניתן להבחין בהשפעת הקורונה, אשר פגעה, בשנת 2020, בהיקף המכירות הן בשוק המקומי והן בפעילות בחו"ל, מגמה אשר השתנתה בשנת 2021 בה חל גידול באפיקים אלה.
7. בתחום ההשקעות בטכנולוגיה מתקדמת וחברות הזנק נמשך הגידול החד, שבא לידי ביטוי בעיקר בשנת 2022 (לאחר עצירת השקעות שאפיינה את שנת 2021). מדובר במגמה שהחלה באיחור ובווליום נמוך בשנים 2015-2014, אך צברה תאוצה וגידול חד בהמשך.
8. בתחום החקלאי - לאחר קרוב לעשור של יציבות בערך התפוקה וברווחיות במגזר זה, נדמה שמסתמנת חזרה למגמת צמיחה מתונה בתפוקה וברווח הגולמי, שפירותיהם מועברים לתשלומי שכר. כמו כן, ניתן להבחין, כי בשנים האחרונות חל גידול בהיקף התפוקה והגידול בענף המטעים על חשבון ענפים צמחיים אחרים.
9. בתחום הדמוגרפי נמשכת מגמת הצמיחה, המחזקת את הבטחון העצמי של חברי הקיבוץ בקיבוץ ובדרך החיים הקהילתית, וזאת לאחר צליחת המשבר הדמוגרפי העמוק לאורך שנות דור ועד תחילת שנות ה-2000. הגידול הדמוגרפי אף מקבל חיזוק ועומק בזכות מגמת המעבר לחברות מלאה.
10. גם בהיבטי הערבות ההדדית ניתן להבחין, כי מרבית הקיבוצים שומרים על רמה גבוהה של ערבות הדדית בחזית רחבה של מרכיבים. רמת הערבות יציבה מאוד ובחלק מהפרמטרים אף מתחזקת.

לסיכום, אני מבקש להודות לכל העוסקים במלאכה, ובראשם למחלקה המקצועית בברית פיקוח, למנהלת המחלקה רו"ח אסנת כהן ולמנהל ברית פיקוח רו"ח ירון רייכמן, שערכו את השנתון, ולכל הגורמים שסייעו בהכנתו - התאחדות חקלאי ישראל, איגוד התעשייה הקיבוצית, עובדי אגף כלכלה, איילת גלס - ראשת אגף חברה היוצאת, איילת הריס וענת מרלא ראשות אגף חברה הנכנסות ולכל פעילי התנועה שסייעו בהכנת שנתון זה.

בשנתון התנועה הקיבוצית מספר 19 מוצגים תמונת המצב ונתוני הקיבוצים בתחומים הבאים: התחום הפיננסי והדמוגרפי לשנת 2021 ונתוני אורחות חיים לשנת 2022 (אלא אם מצוין אחרת).

השנתון כולל 4 פרקים:

הפעילות הכלכלית - אפיוני הפעילות העסקית של המגזר הקיבוצי ותוצאותיה.

מקורות הכנסה עיקריים - תעשייה וחקלאות.

דמוגרפיה - אפיונים דמוגרפיים של אוכלוסיית הקיבוצים.

אורחות חיים - אפיונים כמותיים להיבטים שונים של אורחות החיים, בעיקר כאלה הנגזרים מתהליכי השינוי.

דגשים

קיבוצים

שנתון התנועה מציג את נתוניהם של מרבית הקיבוצים בארץ.

אומדן היקף הפעילות של המגזר הקיבוצי

חלק זה של הניתוח מבוסס על הדוחות הכספיים של הקיבוצים. הנתונים מסכמים מעל 65% מהדוחות הכספיים. עבור האומדנים המצרפיים נזקפו נתונים בשיטות סטטיסטיות מקובלות. יודגש, כי קיים קושי רב להעריך באיזו מידה הפעילות הכלכלית הנעשית על ידי חברים בעצמאות כלכלית וחברים המפעילים עסקים, מוצאת את ביטויה בדוחות הכספיים של הקיבוצים.

תעשייה

נתוני התעשייה בשנתון מבוססים על נתונים, שהתקבלו מגב' שלומית ארבל, מאיגוד התעשייה הקיבוצית. הנתונים כוללים את מלוא היקף הפעילות של המפעלים, כולל מפעלים, ששיעור ההחזקות הקיבוציות בהם נמוך מ-50%. יצוין, כי בדוחות הכספיים של הקיבוצים משתקפת תרומתם של מפעלים אלו לקיבוצים בשורת הרווח מתאגידים מוחזקים, אולם המחזור הכולל שלהם אינו נכלל. כמו כן, נכללו תוצאות של תאגידים שאינם בבעלות קיבוצית אך חברים באיגוד התעשייה הקיבוצית (בדרך כלל מפעל קיבוצי שנמכר ונמצא בשטח הקיבוץ).

חקלאות

נתוני החקלאות בשנתון מבוססים על אומדן, שנערך בסיוע הגב' אילנה דרור מהתאחדות חקלאי ישראל, וכן על נתונים מעובדים ממשרד החקלאות ופיתוח הכפר וחיבת האסדרה ברשות המים.

דמוגרפיה

נתוני הדמוגרפיה מבוססים על נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, למעט נתוני "התפלגות האוכלוסייה בקיבוצים".

אורחות חיים

נתוני אורחות החיים בשנתון מבוססים על נתונים, שנאספו מהקיבוצים על ידי אגף חברה וקהילה של התנועה הקיבוצית. הגרפים מתייחסים למספר הקיבוצים המסווגים בכל קטגוריה אלא אם מצוין אחרת או ברור מההקשר.

הפעילות הכלכלית

דירוג לפי המצב הכלכלי

רווח והפסד מצרפי

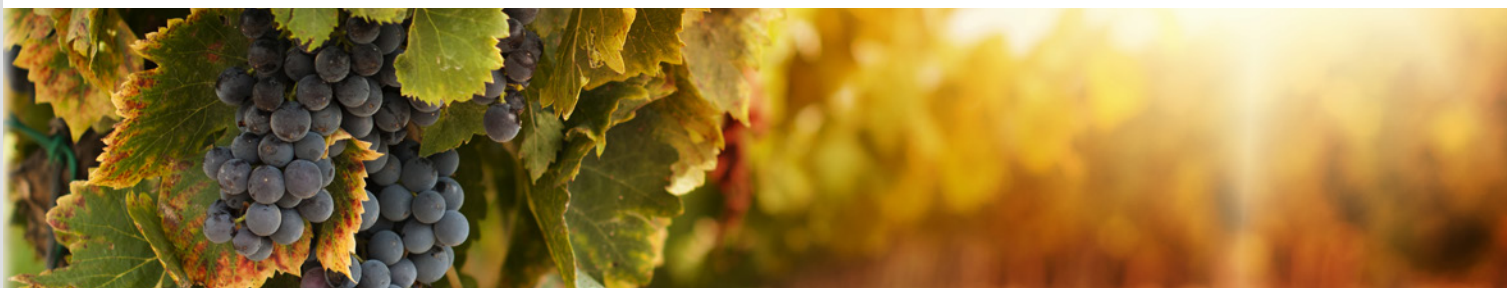
מחזור הכנסות

רווח תפעולי

הון עצמי

התנועה
הקבוצית

דירוג הקיבוצים לפי מצבם הכלכלי

לצורך סיווג הקיבוצים, בהתאם למצבם הכלכלי, נערך ניתוח של שני פרמטרים פיננסיים חשובים מתוך המאזנים המאוחדים - רווח תפעולי וחוב פיננסי נטו.

(A) **רווח תפעולי** - הרווח התפעולי המאוחד בקיבוץ כולל את רווחי כלל הפעילויות מפעילות שוטפת נמשכת, בניכוי כלל הוצאות ששימשו בייצור ההכנסות - לרבות הוצאות מחייה. בטווח הארוך, המדד הפיננסי החשוב ביותר לקיומו של כל עסק, לרבות קיבוץ, הינו רווחיות. זאת, כיוון שכל גוף כלכלי ללא יכולת להרוויח - לא ישרוד לאורך זמן.

(B) **חוב פיננסי** - החוב הפיננסי כולל חוב נושא ריבית לזמן ארוך ולזמן קצר.

(C) **חוב פיננסי נטו** - החוב הפיננסי (B) בניכוי נכסים פיננסיים (פקדונות, תיקי השקעות ואמצעים כספיים נזילים אחרים), המצויים בבעלות הקיבוץ.

(D) **יחס כיסוי** - יחס הכיסוי הינו מדד פיננסי, הבוחן את האיתנות הפיננסית של הקיבוץ באמצעות הערכת יכולת הכיסוי של תשלומי החוב הצפויים לקיבוץ ממקורות הרווח התפעולי (לפני הוצאות מימון). דהיינו, רווח תפעולי (A) מחולק בחוב פיננסי נטו.

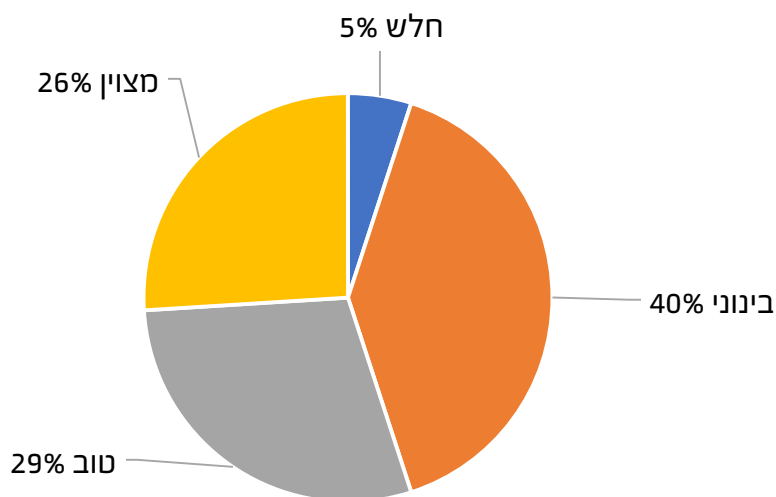
המצב הכלכלי נגזר מיחס הכיסוי (D), שהינו רווח תפעולי (A) מחולק בחוב פיננסי נטו (C).

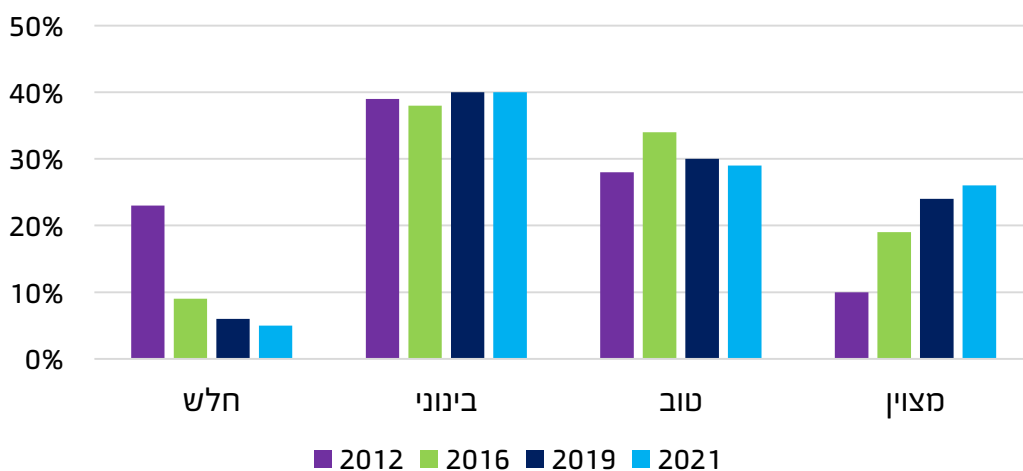
דירוג הקיבוצים לפי מצבם הכלכלי

הקריטריונים לדירוג:

- מצב כלכלי מצוין** - קיבוצים בהם הרווח התפעולי המאוחד הינו מעל 25 מיליון ש"ח בשנה ויחס הכיסוי הינו 20% או יותר.
- מצב כלכלי טוב** - קיבוצים בהם הרווח התפעולי המאוחד הינו מעל 8 מיליון ש"ח בשנה ויחס הכיסוי הינו 15% או יותר.
- מצב כלכלי בינוני** - קיבוצים בהם הרווח התפעולי המאוחד הינו מעל 3 מיליון ש"ח או שהרווח התפעולי נמוך מ-3 מיליון ש"ח, אך יחס הכיסוי גדול מ-10%.
- מצב כלכלי חלש** - קיבוצים בהם הרווח התפעולי המאוחד הינו נמוך מ-3 מיליון ש"ח בשנה ויחס הכיסוי נמוך מ-10%.

לאורך השנים ניכר שיפור עקבי במצב הקיבוצים - ירידה במספר הקיבוצים אשר מצבם הכלכלי חלש, וגידול במספר הקיבוצים אשר מצבם הכלכלי מצוין, זאת אל מול יציבות במצב הקיבוצים במצב כלכלי בינוני וטוב.

אומדן הרווח וההפסד המצרפי מסכם את כלל פעולותיהם העסקיות של הקיבוצים, לרבות תעשייה, חקלאות וענפים אחרים.

התעשייה מהווה את מקור ההכנסה העיקרי של הקיבוצים, כ-70% (לא כולל תאגידיים בהיקף החזקות הקטן מ-50%).

בשנים האחרונות נרשם גידול ברווח התפעולי, המתקבל לאחר ניכוי הוצאות בגין חברים ("הוצאות מחייה"), במקביל, גם בסעיף זה, המהווה אומדן סביר לרמת החיים של החברים, מגמת הגידול נמשכת.

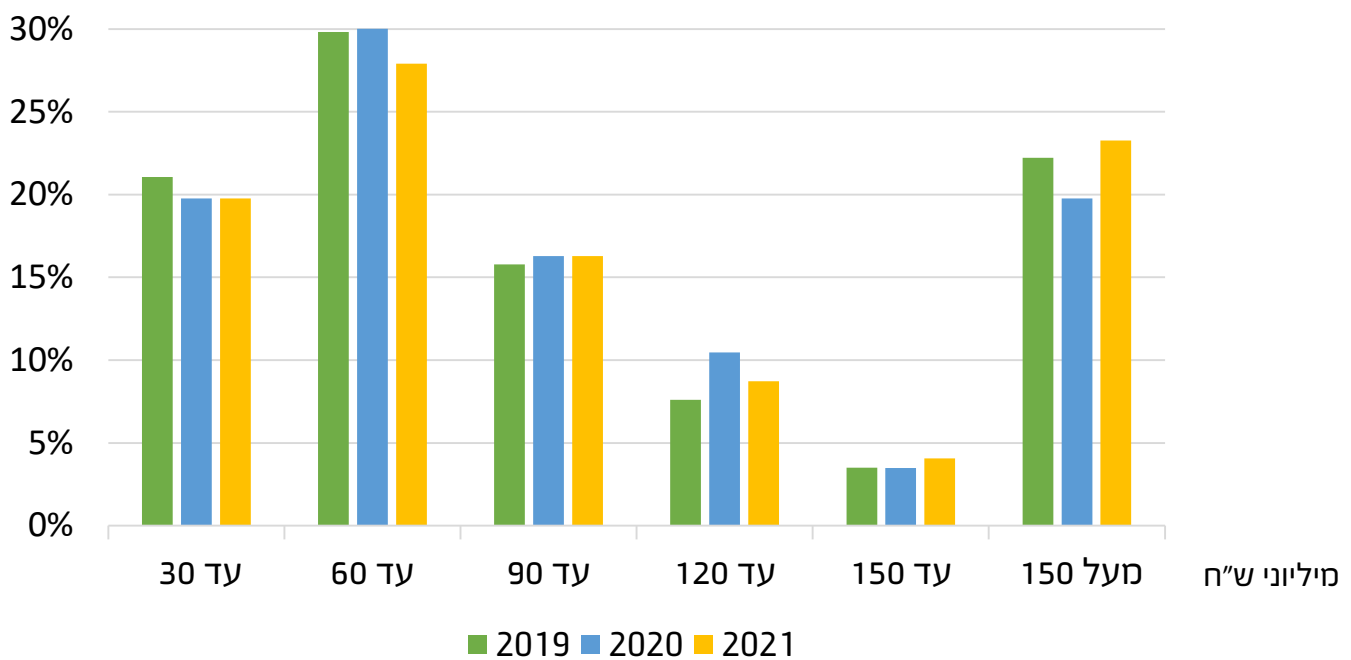
2019	2020	2021	
34,792	34,330	37,627	הכנסות
23,345	22,474	24,956	הוצאות ישירות
11,447	11,857	12,671	רווח תפעולי לפני הוצאות בגין חברים
5,337	5,345	5,602	הוצאות בגין חברים
4,066	3,942	4,325	הוצאות מכירה, הנהלה וכלליות
2,044	2,570	2,744	רווח תפעולי
172	(160)	188	הכנסות (הוצאות) מימון
18	531	657	הכנסות אחרות
785	989	1,037	מסים על הכנסה
534	866	1,163	רווח מתאגידיים מוחזקים
1,983	2,818	3,715	רווח נקי

מיליוני ש"ח

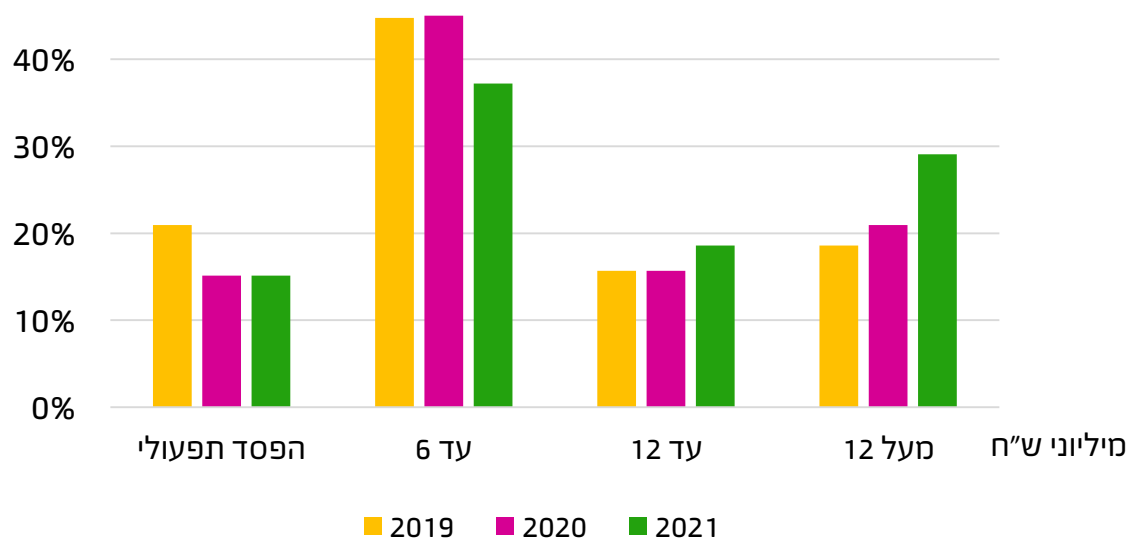
התפלגות הקיבוצים לפי מחזור הכנסות לקיבוץ

כלכלת הקיבוצים, שמצבם הכלכלי איתן, מבוססת על תעשייה חזקה ומצליחה. קבוצת הקיבוצים, שבהם היקף הפעילות קטן, כוללת, בין השאר, קיבוצים זעירים, קיבוצים שבהם רמת הפעילות העסקית נמוכה ועיקר הכנסותיהם הן משכר עבודה, קיבוצים שביצעו שיוך נכסים יצרניים וכן את מעט הקיבוצים שבהם משכורות החברים לא עוברות לקיבוץ. בשנים האחרונות התפלגות מחזור ההכנסות מאופיינת ביציבות יחסית.

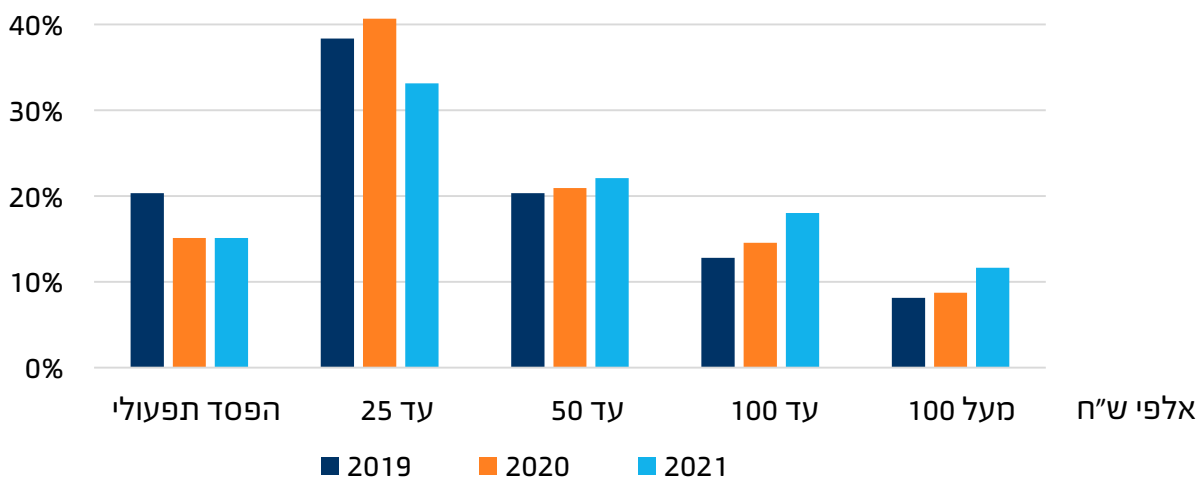
התפלגות הקיבוצים לפי רווח תפעולי לקיבוץ

הרווח התפעולי הינו המדד החשוב ביותר. לאורך השנים ניכרת ירידה מתמשכת במספר הקיבוצים הנמצאים ברווחיות תפעולית נמוכה ועליה במספר הקיבוצים בעלי רווחיות תפעולית גבוהה.

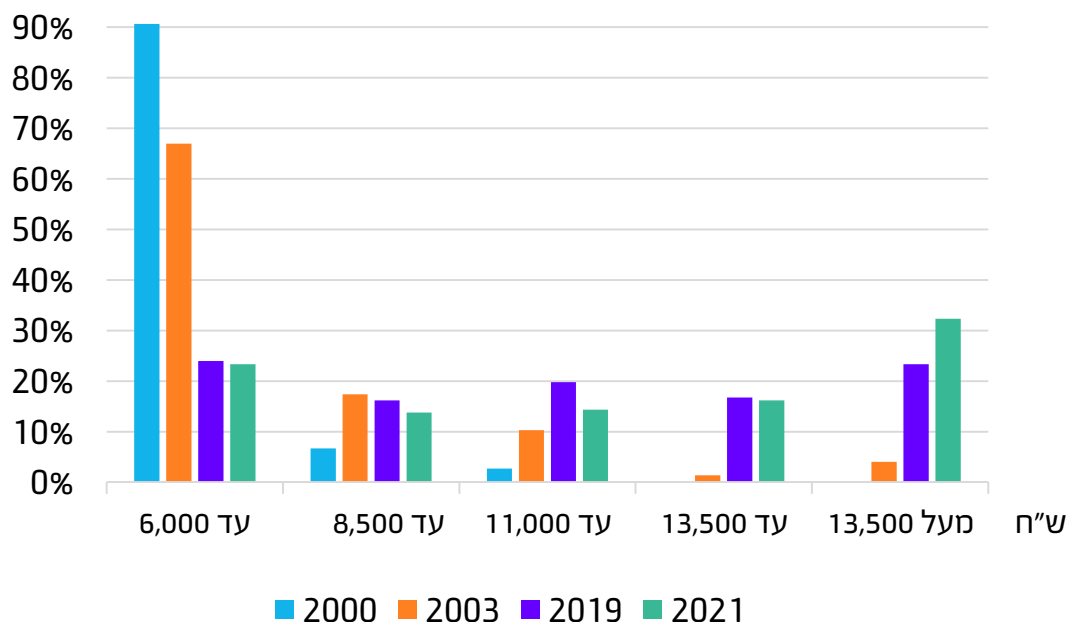
התפלגות הקיבוצים לפי רווח תפעולי לחבר

לאורך השנים ניכרת מגמת שיפור גם במדד הרווח התפעולי לחבר.

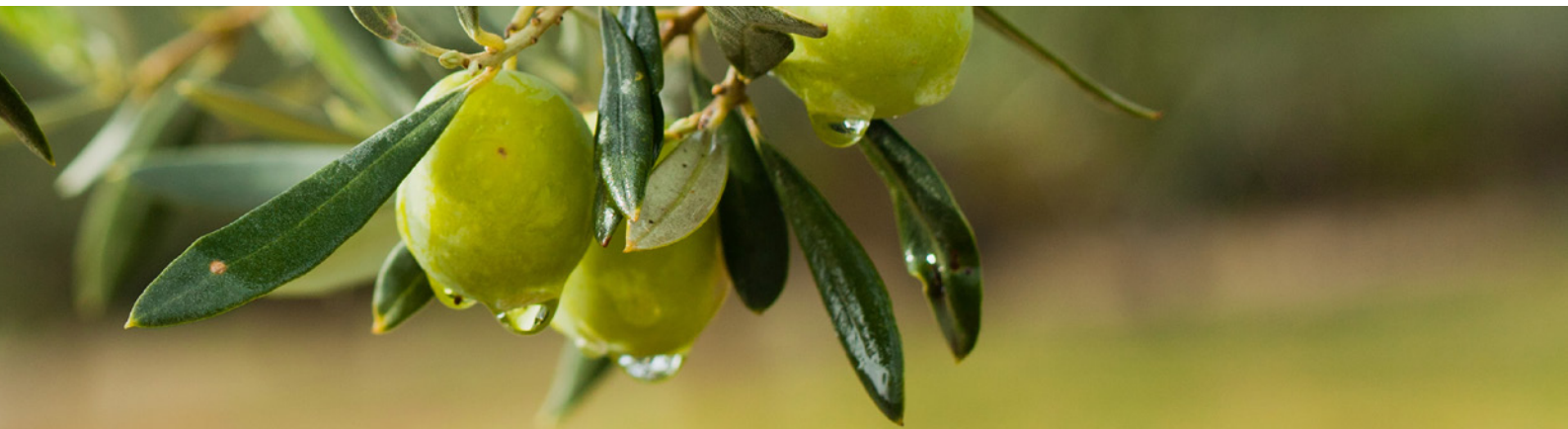
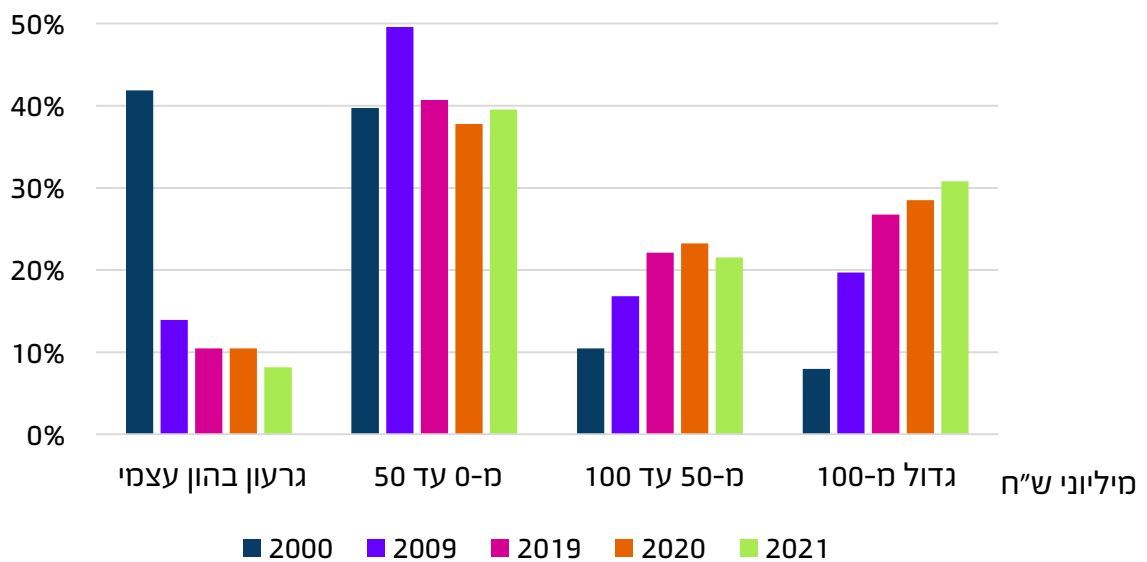
התפלגות הקיבוצים לפי הוצאות קיום כולל רווח תפעולי לחבר

החיבור של הוצאות הקיום עם הרווח התפעולי לחבר מהווה אומדן טוב להכנסה לחבר, המצויה במגמת גדילה עקבית (בשיעור גבוה בעשור הראשון של המאה ה-21 ובשיעור מתון בעשור השני).

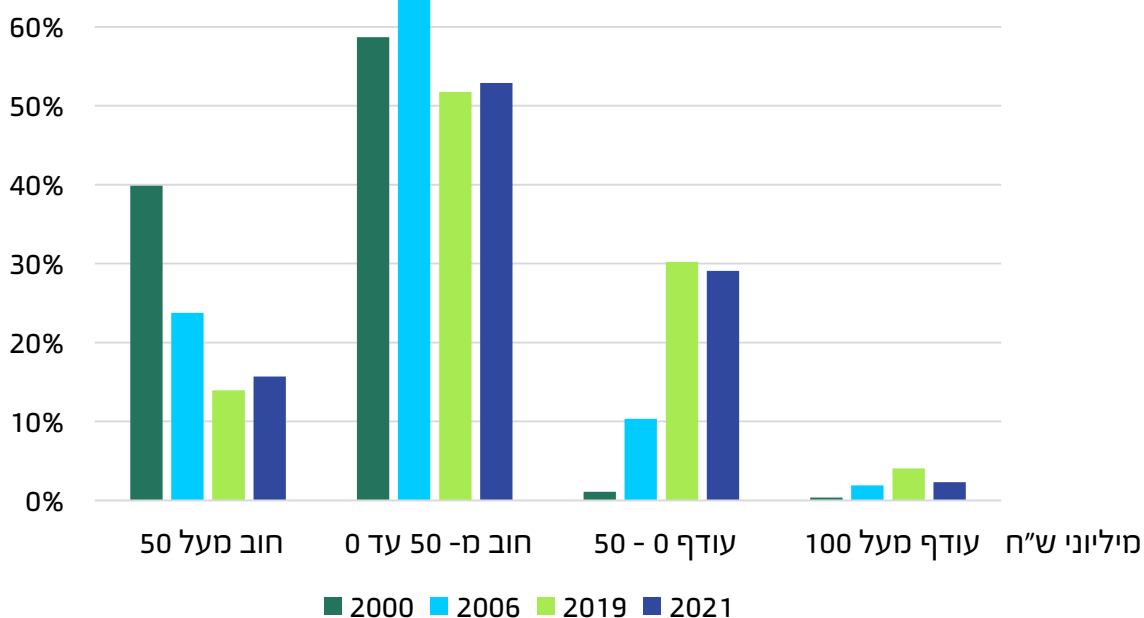
התפלגות הקיבוצים לפי הון עצמי לקיבוץ

בעשורים האחרונים גדל בהתמדה מספר הקיבוצים בעלי הון עצמי חיובי. יצוין, כי התמורה ממכירת ההחזקות בתאגידים והסדרים פרטניים לקיבוצים בקשיים, היו בעלי השפעה ממשית על הגידול בהון העצמי. מנגד, היישום של הוראה חשבונאית מספר 4 של רשם האגודות השיתופיות - המחייבת את הקיבוצים המתחדשים לכלול התחייבות אקטוארית בגין פנסיה לחברים והתחייבויות לעוזבים בדוחות הכספיים - הביא, לקיטון בהון העצמי ולגידול (קטן) במספר הקיבוצים בעלי גרעון בהון העצמי.

התפלגות הקיבוצים לפי נכסים פיננסיים בניכוי התחייבויות פיננסיות לקיבוץ

החוב נטו מוגדר כסך חוב נושא ריבית בניכוי נכסים פיננסיים. לאורך השנים ניכר שיפור משמעותי במצב הפיננסי של הקיבוצים, כאשר בשנים האחרונות נרשמת יציבות.

מקורות הכנסה עיקריים

התכנון והתפעול
הקבוצה

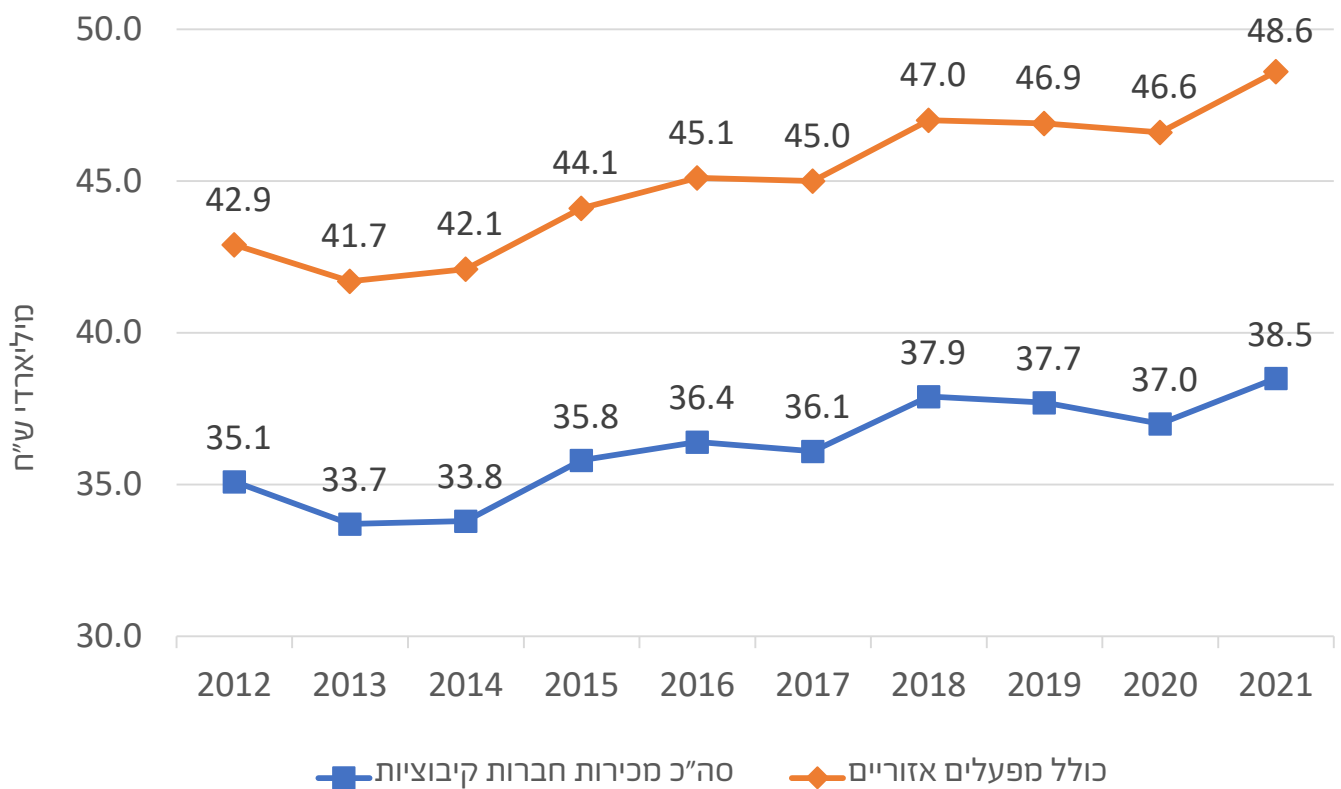
תעשייה

מכירות
מבנה הבעלות
התפלגות המפעלים
השקעות בחברות הזנק
התפלגות הקיבוצים לפי מספר מפעלים
מועסקים

חקלאות

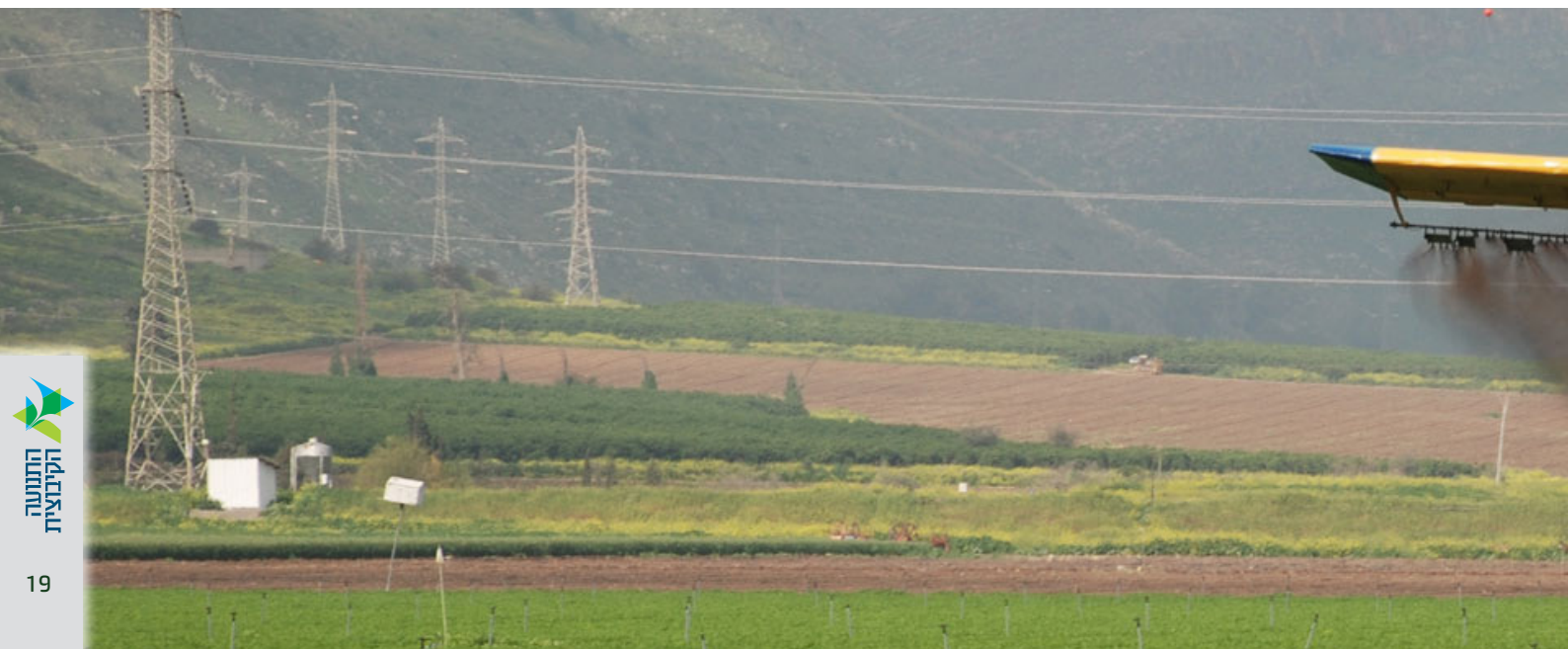
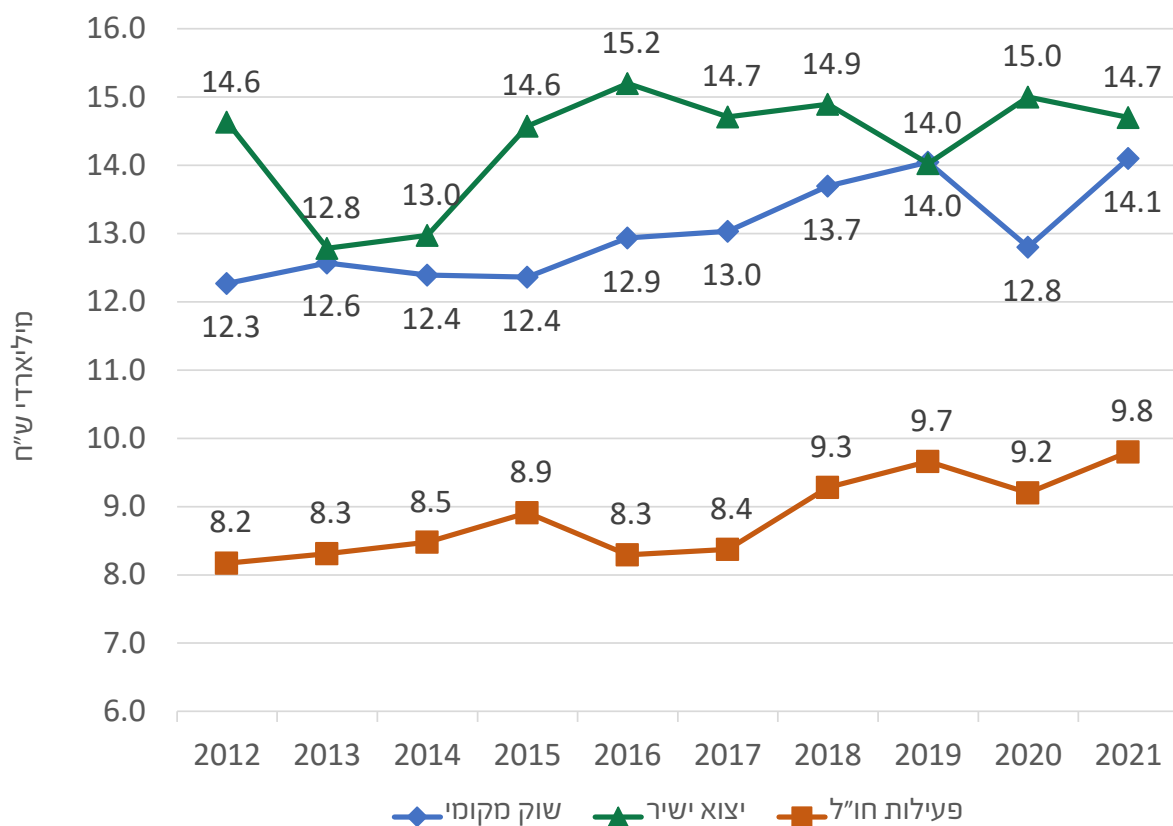
הכנסות
ערך התפוקה
צריכת מים

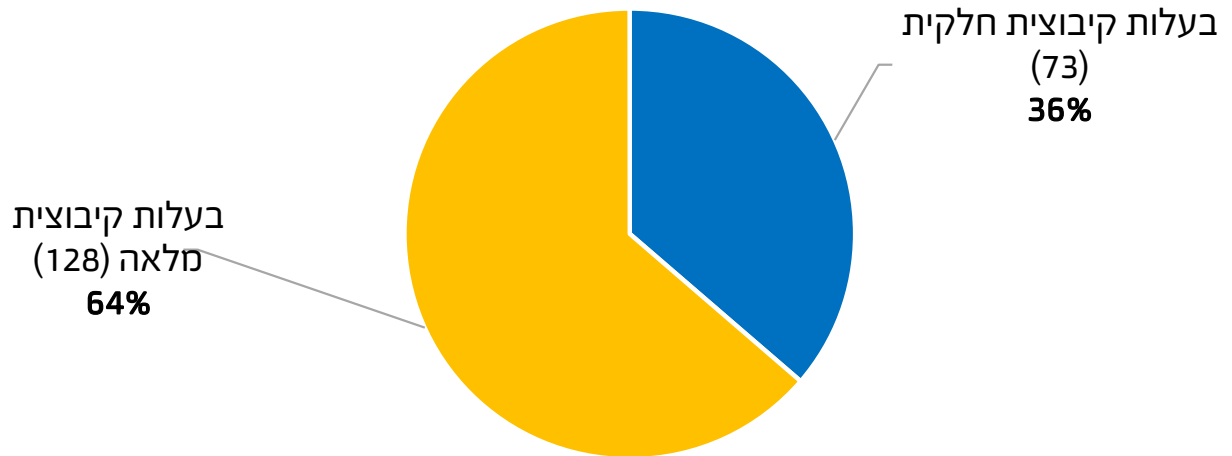
בשני העשורים האחרונים, חל גידול בהכנסות המצרפיות, עם זאת בשנת 2021 חלה עליה משמעותית במכירות, זאת לאחר שנתיים של ירידות. מכירות התעשייה הקיבוצית הסתכמו בשנת 2021 בסך 48.6 מיליארד ש"ח, מתוכם 38.5 מיליארד בתאגידים קיבוציים והשאר במפעלים האזוריים.

התפתחות המכירות לפי אפיקי השיווק

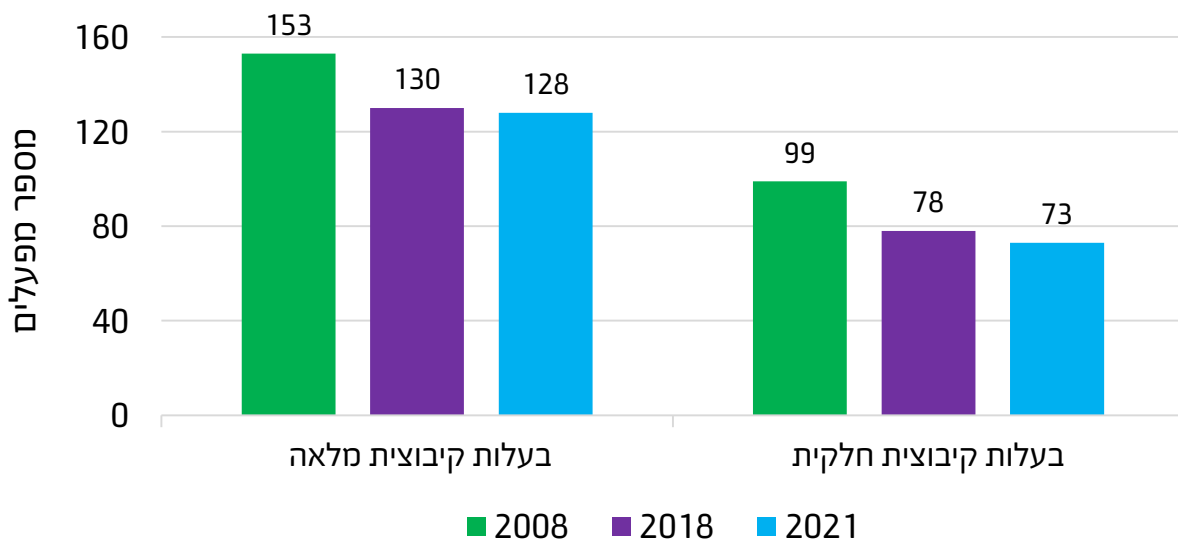
בשנת 2021 חזרה מגמת הגידול בהיקף המכירות בשוק המקומי ובפעילות בחו"ל, זאת לאחר ירידה בשנת 2020 בהיקף המכירות בשוק המקומי ובפעילות בחו"ל. מנגד, בייצוא הישיר חלה ירידה בשנת 2021, לעומת עליה בשנת 2020.

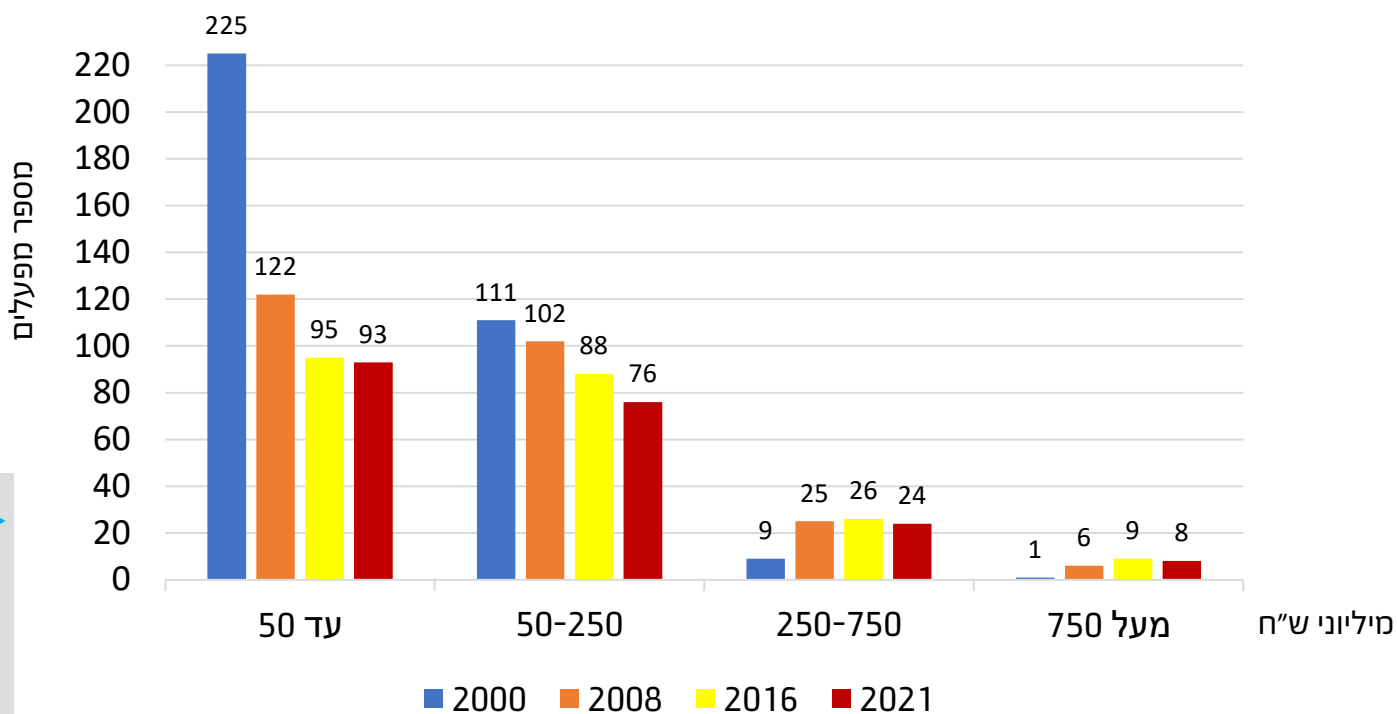
מבנה הבעלות - מגמה רב שנתית

בעשור הנוכחי נמשכת מגמת הירידה מהעשור הקודם במספר המפעלים שבבעלות קיבוצית מלאה וירידה קלה בבעלות המלאה וירידה חדה בבעלות החלקית.

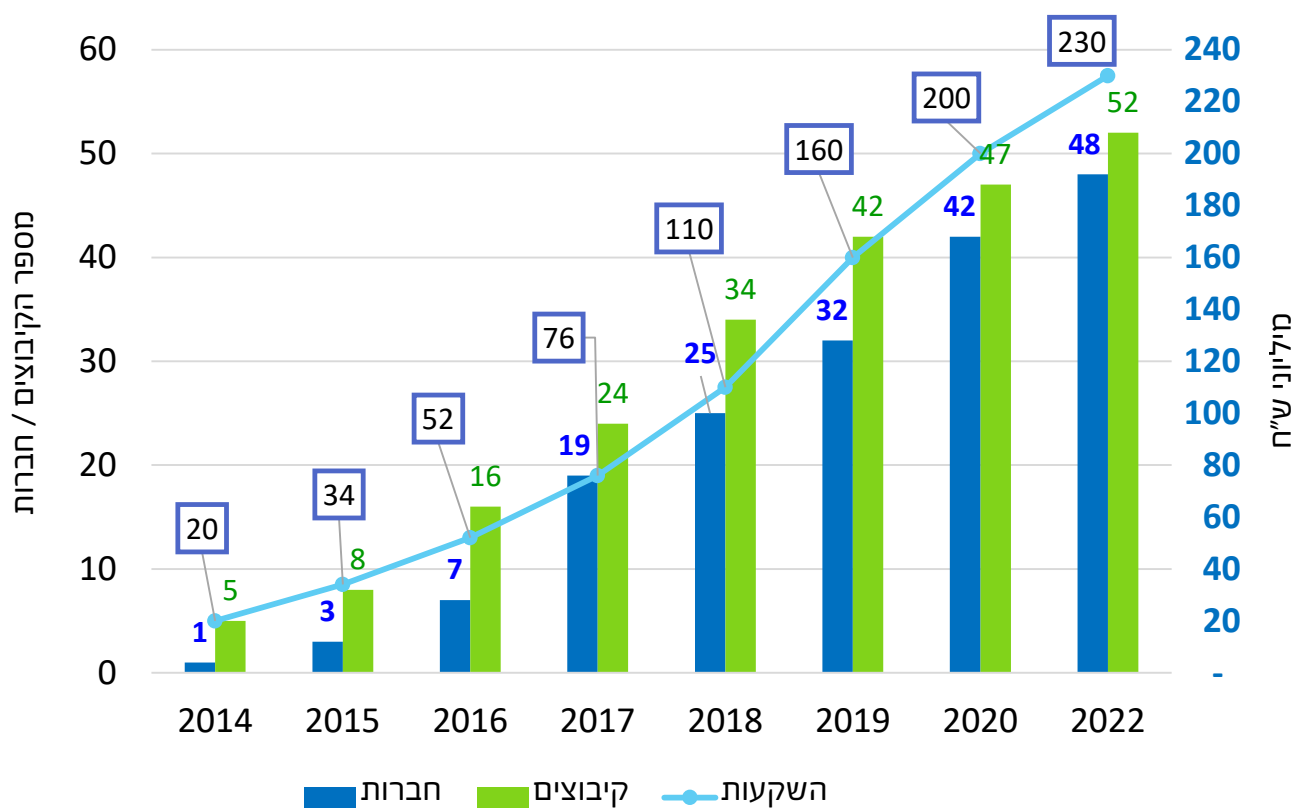

התפלגות המפעלים לפי היקף הכנסות

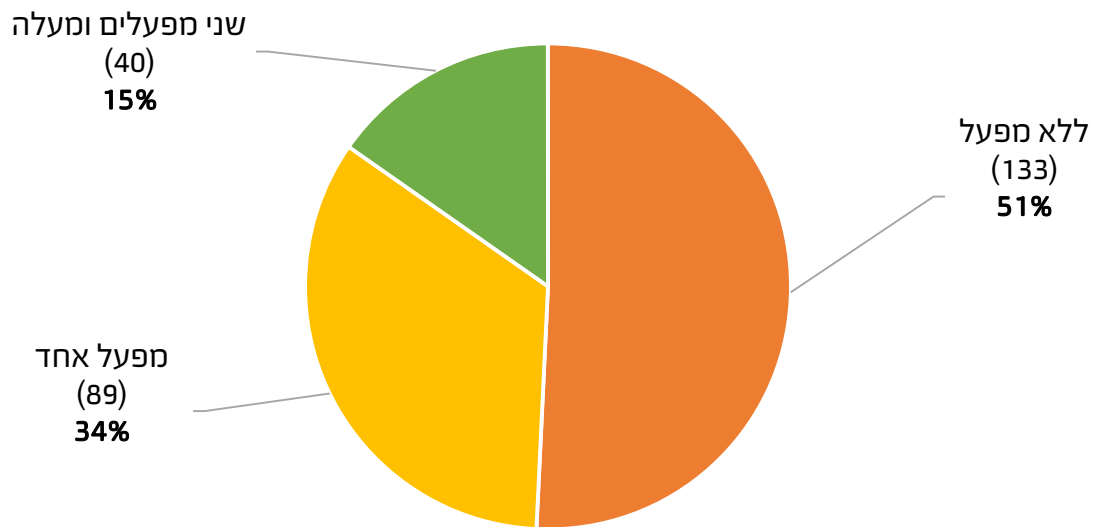
מספר המפעלים הקטנים (מחזור של עד 100 מיליון ש"ח) קטן ביותר ממחצית מאז שנת 2000 וכרבע מאז שנת 2008. חלקם הקטן צמח ועבר לקבוצת המפעלים הבינוניים, רובם נמכרו או נסגרו.

לצד הנסיגה במספר הקיבוצים המחזיקים בבעלות משמעותית בתעשייה המסורתית והקיפאון בהקמת מפעלים מסורתיים חדשים, ניכרת עלייה בהשקעות בחברות הזנק. באיחור לא מבוטל מגששת התעשייה הקיבוצית את דרכה בעולם עתיר הסיכוי והסיכון של הטכנולוגיה המתקדמת וחברות ההזנק. יצוין, כי בשנת 2021 היתה האטה עקב מגפת הקורונה ולמעשה לא היתה התפתחות משמעותית בהשקעות. עם זאת, בשנת 2022 ניכרת התאוששות, בעיקר בחלקה השני של השנה.

התפלגות הקיבוצים לפי מספר מפעלים

מספר המועסקים במפעלים (חלוקה לפי מחוזות)

כלל העובדים המועסקים בארץ על ידי התאגיד.
לא כולל מפעלים אזוריים.
סך הכל 32,700 מועסקים.

בתקופת הקורונה זכו אזרחי ישראל לצרוך יותר תוצרת טרייה מייצור מקומי: חלב, ביצים, פירות וירקות. במשך שנתיים של מגפה ומלחמה באירופה שמר הייצור המקומי על בטחון המזון של למעלה מ-9 מיליון אזרחים! כמאמר המשורר: "עד שמטאור לא יפגע בכדור הארץ לעולם לא נדע את פוטנציאל הנזק שלו". למרבה המזל, חרף מאבק החקלאים בממשלות לדרושתיהן, על הזכות לעבד, לייצר ולהתפרנס מעבודת האדמה, חקלאות ישראל נחשבת עדיין חוד החנית וגאוה לאומית. למרות הכל, חקלאי ישראל ובראשם החקלאות הקיבוצית, ימשיכו ויהוו את אסם המזון של מדינת ישראל.

בסוף מלחמת העולם השנייה, עת שרר רעב כבד באירופה, הבינו המדינות את החשיבות העליונה לדאוג להזנת האזרחים ולא לסמוך על "חברים או שכנים". כתוצאה מהבנה זו קיבלו מדינות האיחוד החלטה, שעליהן לטפח ולעודד את הייצור החקלאי המקומי. מאז ועד היום תומכות מדינות אלו תמיכות ישירות ועקיפות ומשקיעות משאבים רבים כדי להתמודד עם השינויים הרבים בחקלאות ומעניקות לחקלאים כלים ומשאבים להתמודד עם האתגרים הביורוקרטיים והמסחריים.

שנת 21-22 תיזכר כשנת היציאה ממגפת הקורונה. ממשלת השינוי הביאה עלינו את רפורמת "ליברמן-פורר" (שרי האוצר והחקלאות בהתאמה). רפורמה בה הורדו מכסי המגן על תוצרת טרייה ובתמורה לכך "זכו" החקלאים לפיצוי כספי. בפועל, מאז ועד כתיבת שורות אלו, מתווה הסרת מכסי המגן מתנהל כסדרו, אך כספי הפיצויים אינם מגיעים לחקלאים. להתנהלות ממשלתית זו עלולות להיות תוצאות הרוות אסון, הן בענפי תפוחי האדמה והגזר בקיבוצי עוטף עזה והן בענפי מטעי התפוחים והנשירים בצפון ומרכז הארץ. בפילוט, שנעשה להורדת מכסי מגן בענף השום, התרסק הענף כתוצאה מכך ומנגד מחיר השום לצרכן לא ירד כמעט. לעומת זאת, איכות השום הסיני, ששולט מאז בשוק, נמוכה בהרבה מזו של השום הישראלי. בפילוט זה הוכח, שכל ביטול של הגנה ענפית עקיפה, מחויב בליווי של פיצויים לחקלאים. בסופו של דבר, למרות שקיוונו ליציבות שלטונית אחרי שלוש מערכות בחירות, נפלה ממשלת בנט-לפיד בתום שנת שלטון אחת וסחרור בחירות ואיתו חוסר הוודאות חזר לשרור.

גם אירועים טובים פקדו את השנה החקלאית החולפת: מחירי הכותנה נסקו ואיתם יבולי שיא בזן הפימה, המגודל בקיבוצים. לאחר שנות שפל וכמעט היעלמות הגידול, נהנים הכותנאים מגידול הייצוא, הצורך מים מושבים ואינו תלוי בשום צורה בממשלה כזו או אחרת. לשם השוואה, כמות הדונמים בעונת 21-22 קפץ פי שלושה ועומד על 85,000 דונם ומספר המגדלים הוכפל ל-86 קיבוצים. לגידול הכותנה חשיבות עצומה, כגידול המהווה חלופה כלכלית ראויה, כשחרב יבוא הירקות לתעשייה וגידולי המאכל בכלל מאוימים על ידי הורדת מכסים.

שינויי האקלים והתחממות כדור הארץ נותנים אותותיהם הן בגידולי השדה והן במטעים. הפיצויים ההולכים וגדלים מקנט מעידים על כך. עם זאת, למרות הפחיתת הסיסטמית במנות הקור הנחוצות להיווצרות הפירות בנשירים, שנת 21-22 התאפיינה ביבולי שיא.

ענפי בעלי החיים - ענף החלב, שעדיין מתוכנן, נהנה מיציבות יחסית, אך חרב הממשלה, המנסה לכרסם בתכנון, מונפת כל הזמן וגורמת לחוסר ודאות העוצר השקעות והתפתחות הענף. ענף הפטם נהנה בשנה זו מהתאוששות יחסית, כתוצאה משיתופי פעולה בין המגדלים למדגרות, ויצירת תכנון רך בענף. עם זאת, בשנת 2023, הוסר הפטור מהגבלים בין האינטגרציות, וככל הנראה אנו צפויים לשינויים מהותיים בענף, שישיפיעו גם על המגדלים וגם על הצרכנים.

לסיכום, שנת החקלאות 21-22 הייתה שנה טובה מבחינה חקלאית ופיננסית, כתוצאה מתמורות פוליטיות מקומיות וגלובליות, שהביאו לעליית מחירי תוצרת בכל העולם ועליית שערי מטבע דבר שהיטיב עם היצואנים. למרות זאת, ממשלת ישראל, אשר פועלת בחוסר הוגנות כלפי המגזר החקלאי, שמה לה למטרה להקשות על חקלאיה ועושה מהלכים, שבטווח הקצר, יפגעו מאוד ובאופן ודאי בחקלאים, ובטווח הארוך, לא יזילו ממש את יוקר המחיה ובכך יתערער מאוד בטחון המזון לאזרחי ישראל, תוך פגיעה בערכים נוספים, שמקנה החקלאות, כגון שמירה על אדמות לאום, יצירת ריאות ירוקות, ערכים נפיים ושמירת סחף.

לאחר עשור של יציבות בהיקף ההכנסות והרווח, בשנים האחרונות מסתמנת מגמה של גידול בהיקף ההכנסות והרווח הגולמי, שפירותיה מועברים כתשלומי שכר, כך שהרווחיות ממשיכה לדשדש.

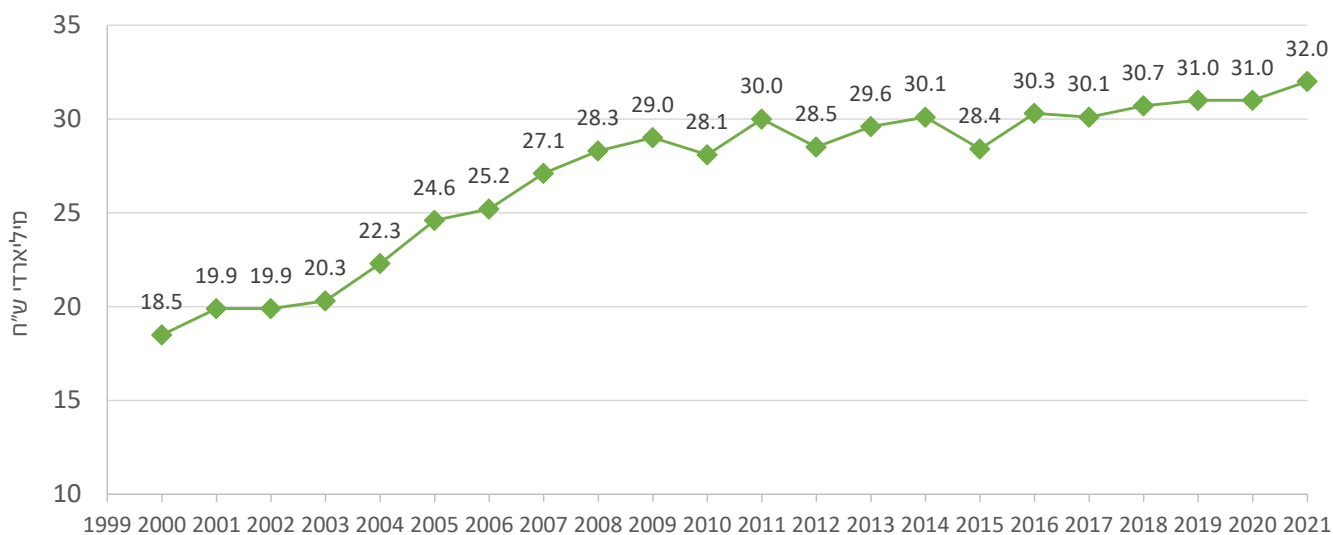
יצוין, כי מדידת הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה מסתיימת ברמה של ההכנסה הגולמית, כאשר מהכנסה זו עדיין יש לנכות תשלומי הון וריבית להון החוזר ולהשקעות - יתרה המיועדת למשיכת שכר החקלאי עצמו והפרשה להון עצמי.

2017	2018	2019	2020	2021	
30.1	30.7	31.0	31.0	32.0	ערך התפוקה
16.4	16.7	16.0	16.4	17.0	התשומה הקנויה
13.7	14.0	15.0	14.6	15.0	תוצר גולמי
2.3	2.3	2.3	2.3	2.3	בלאי
11.4	11.7	12.7	12.3	12.7	תוצר נקי
0.9	1.0	0.9	0.9	1.3	הכנסות אחרות
12.3	12.7	13.6	13.2	14.0	הכנסה נובעת מחקלאות
6.8	7.1	7.4	7.0	7.7	תשלומי שכר
5.5	5.6	6.2	6.2	6.3	הכנסה גולמית

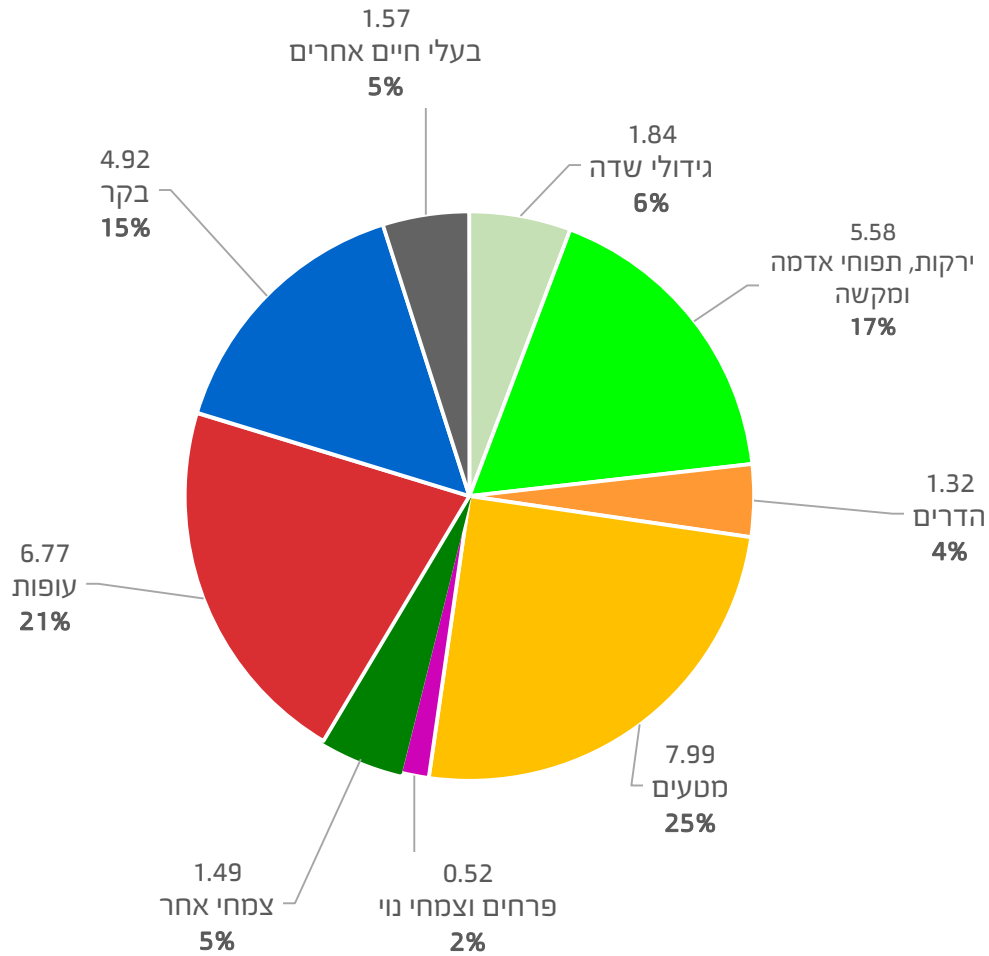
מיליארדי ש"ח

שנת 2021 מצטרפת למגמה של השנים האחרונות - גידול מתון בהכנסות (גידול שאינו משיג את הגידול באוכלוסייה), זאת לאחר צמיחה גדולה בעשור הראשון של המאה.
 הצמיחה השנתית בשנת 2021 היתה של כ-3.2%.

סך כל ערך התפוקה בשנת 2021 - 32 מיליארד ש"ח

מיליארדי ש"ח

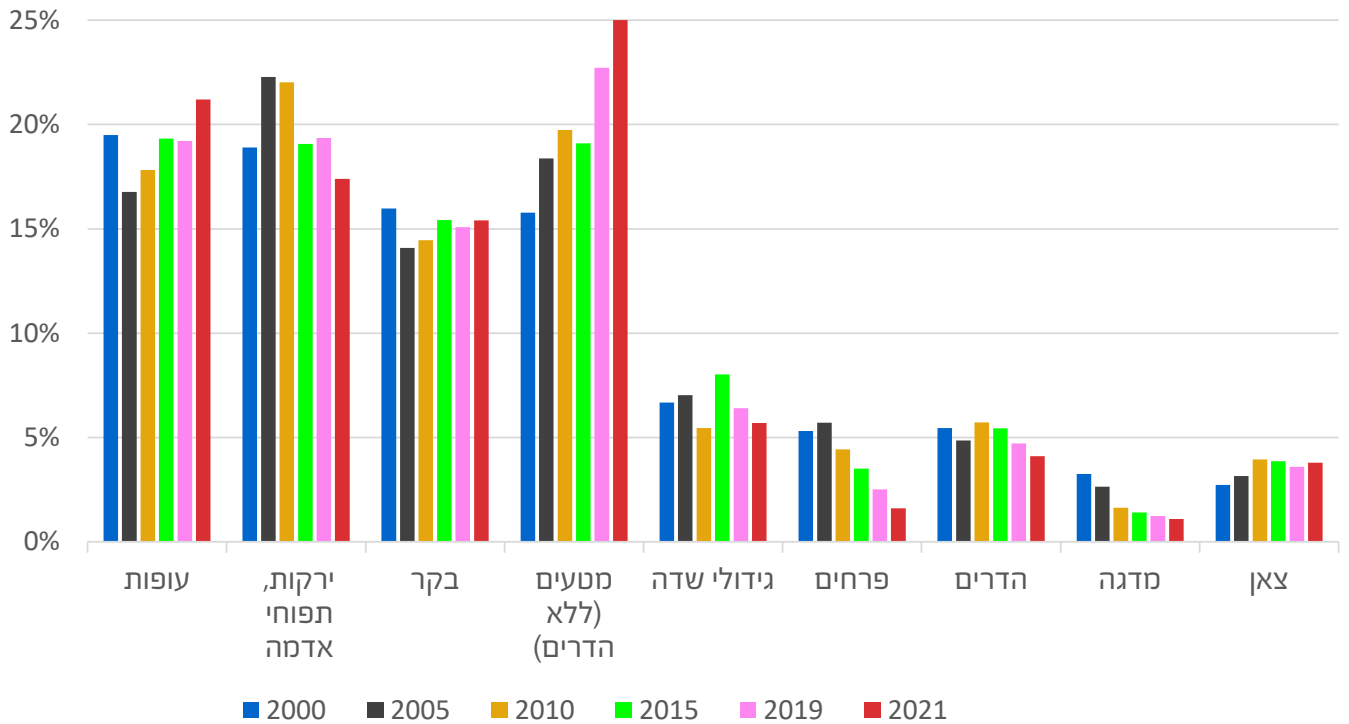
ערך התפוקה - מגמה רב שנתית בחלוקה לפי ענפים

מטעים (ללא הדרים) - עליה עקבית בערך התפוקה.

ירקות - מגמה של גידול בעשור הראשון ונסיגה נמשכת בעשור השני והשלישי של המאה ה-21.

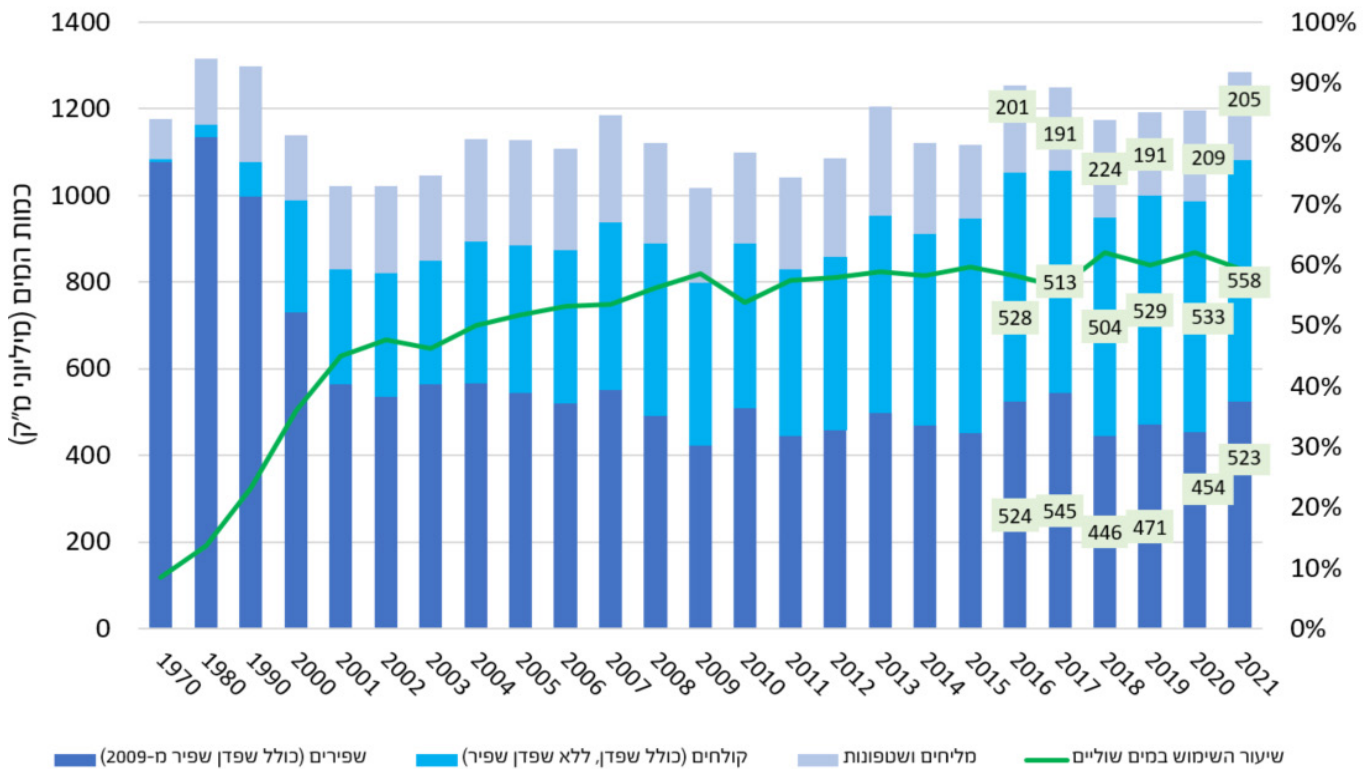
ענף הלול - מגמת עלייה לאחר נסיגה גדולה בתחילת העשור הראשון של שנות האלפיים.

ענף המדגה וענף הפרחים - ירידה מתמשכת בערך התפוקה.

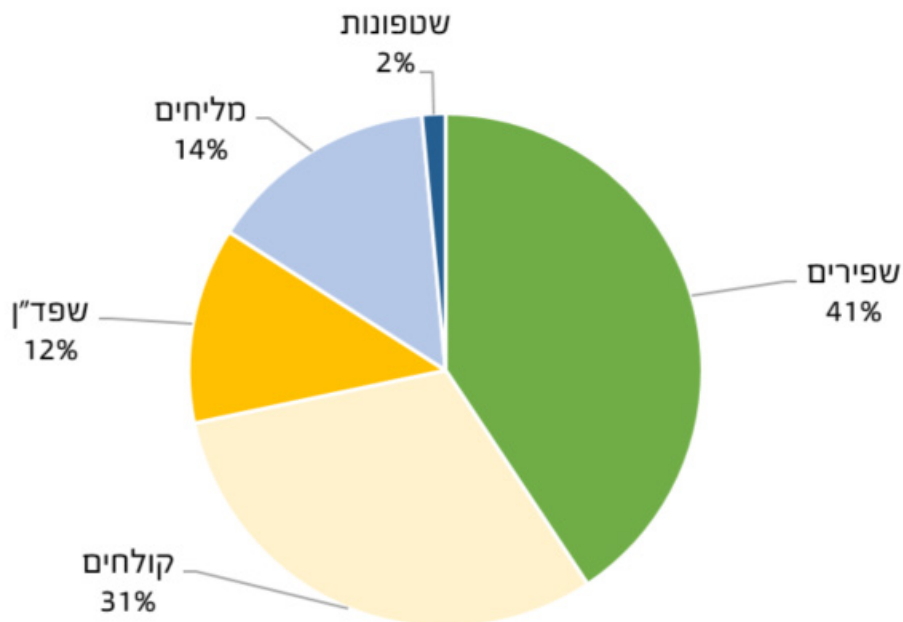

צריכת מים בחקלאות לפי סוגי מים

צריכת המים בחקלאות עומדת על כ- 1,286 מיליון מ"ק בשנה.

בשנת 2021 עמד שיעור השימוש במים השוליים (קולחים, מליחים ושטפונות) על כ-60% (בדומה לשיעורי השימוש במים שוליים בעשור האחרון).
 החקלאות מהווה כיום גורם מרכזי לקליטת מי קולחים בישראל.

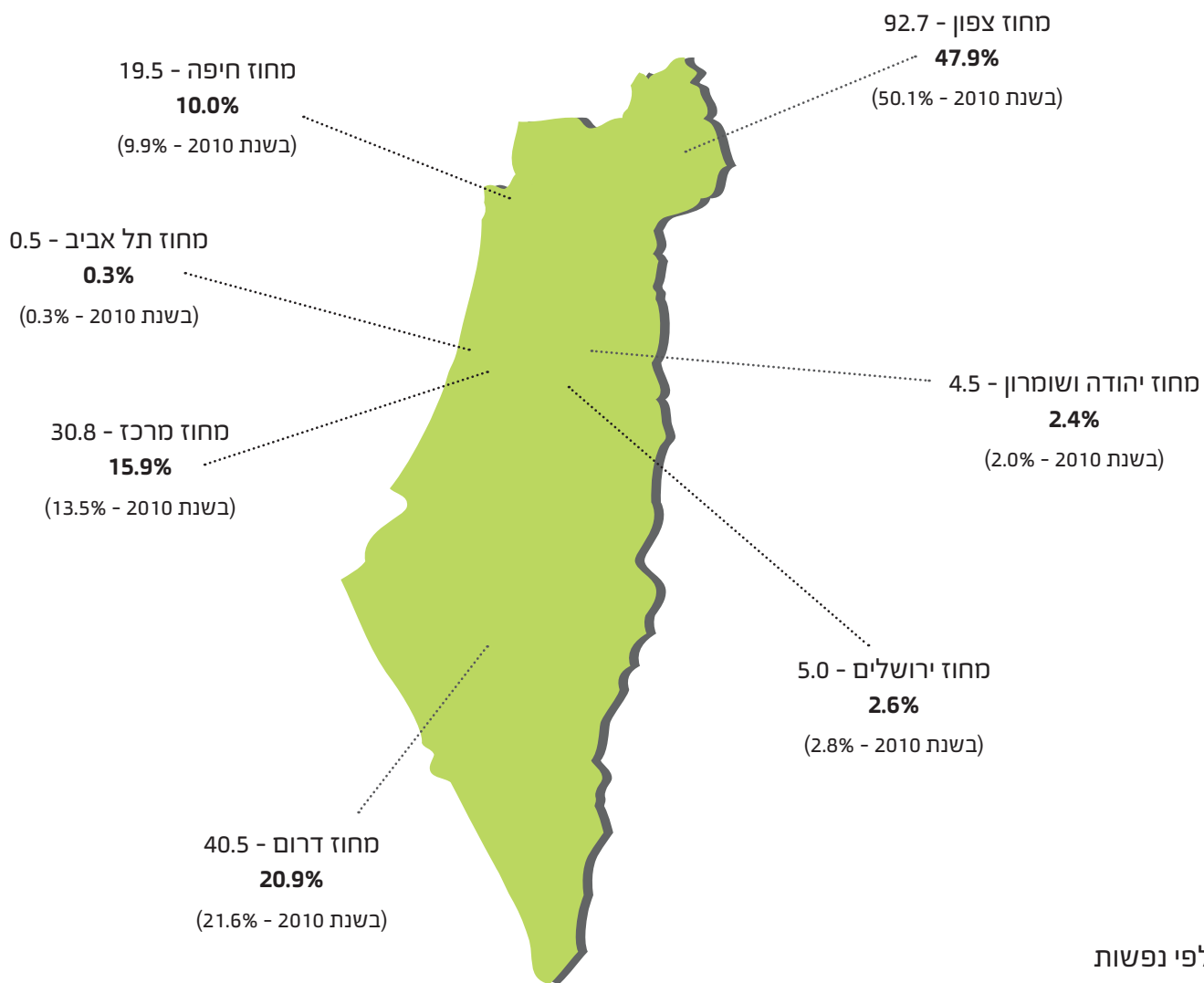
דמוגרפיה

פיזור גאוגרפי
אוכלוסיית הקיבוצים
התפלגות

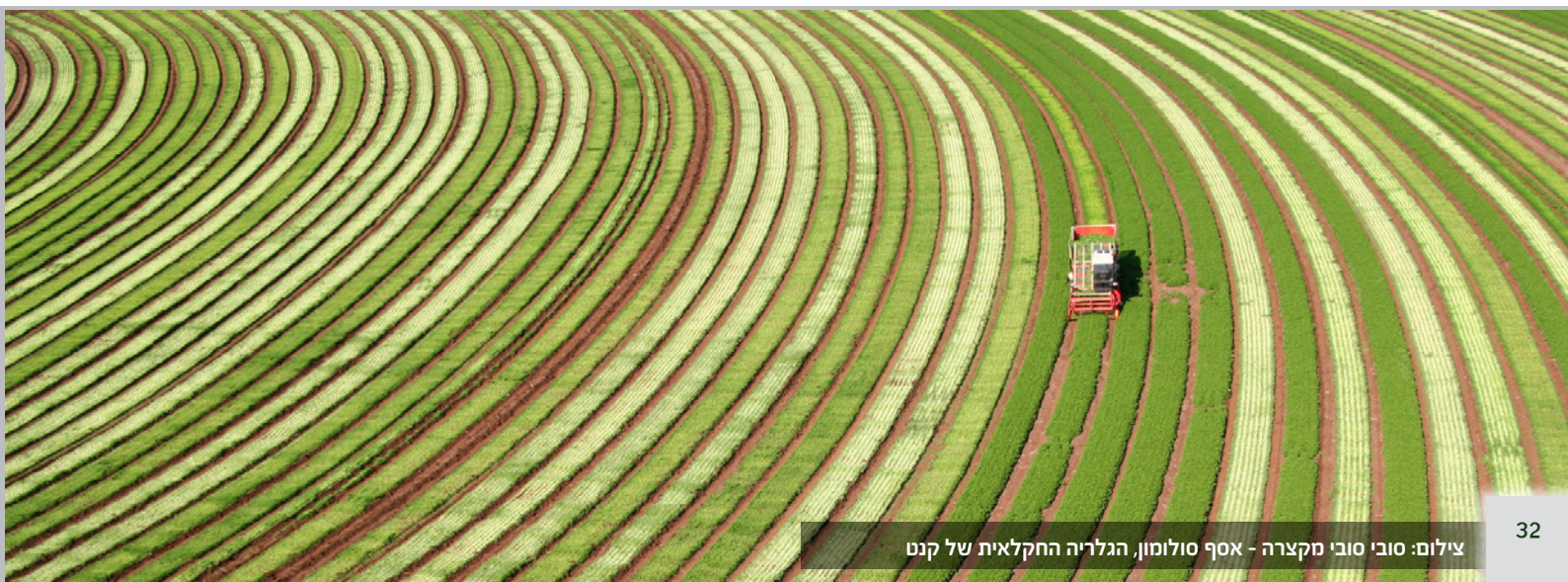

הפיזור הגיאוגרפי של אוכלוסיית הקיבוצים

מעל 70% מאוכלוסיית הקיבוצים מתגוררת בפריפריה

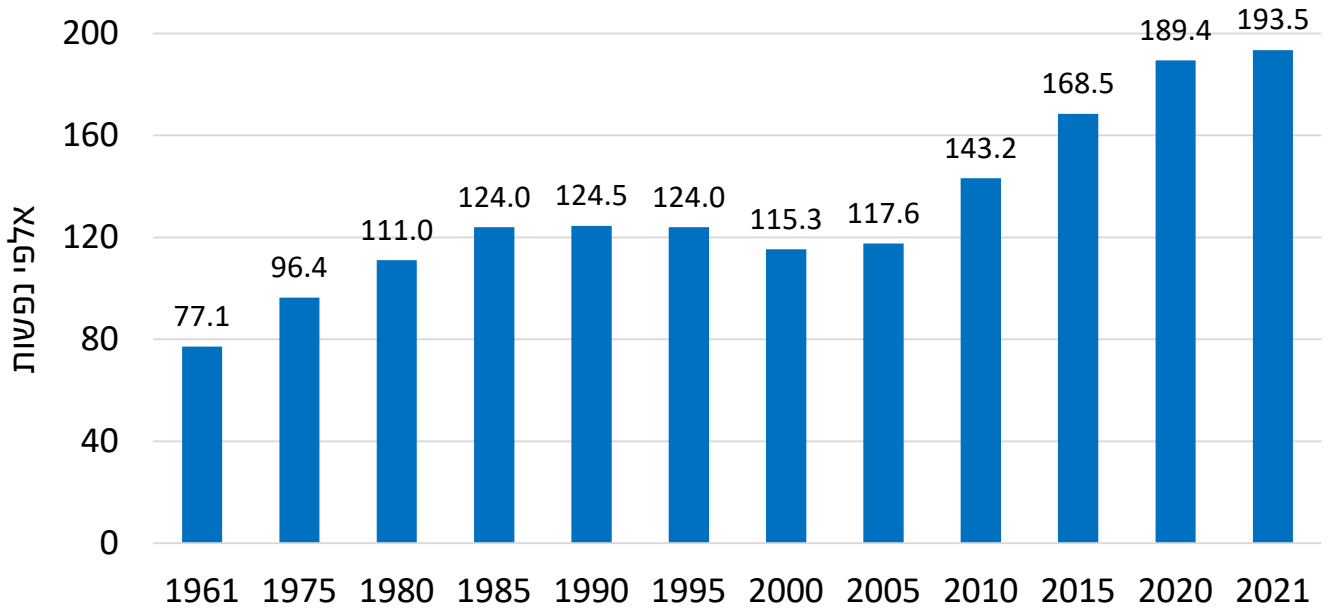

אלפי נפשות

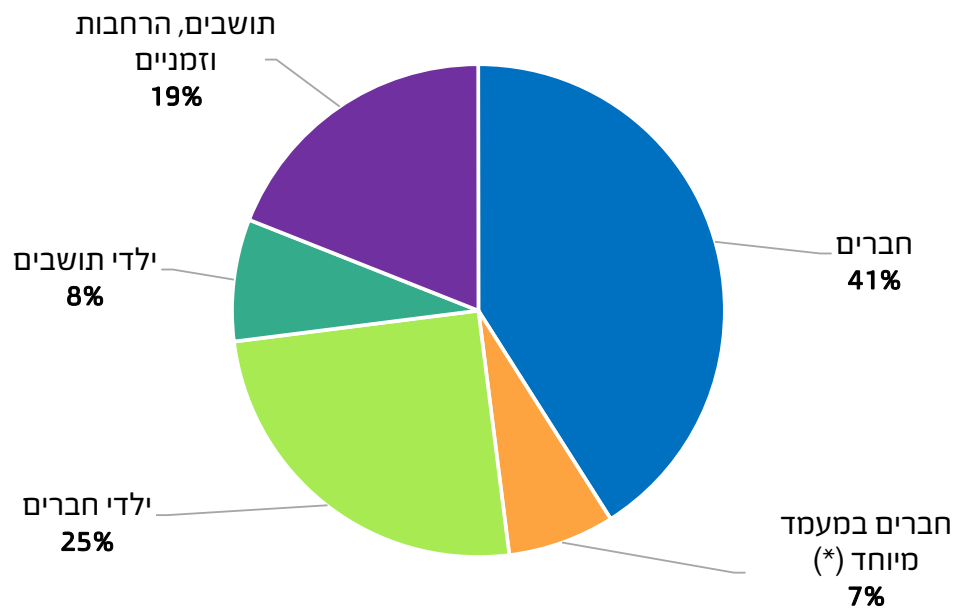

אוכלוסיית הקיבוצים

ניתן לראות, כי לאחר הקפאון ששרר בשנות המשבר הכלכלי, בשנים שלאחריו חל גידול ניכר ועקבי באוכלוסיית הקיבוצים. מגמה זו נמשכת לאורך כל העשורים של המאה ה-21.

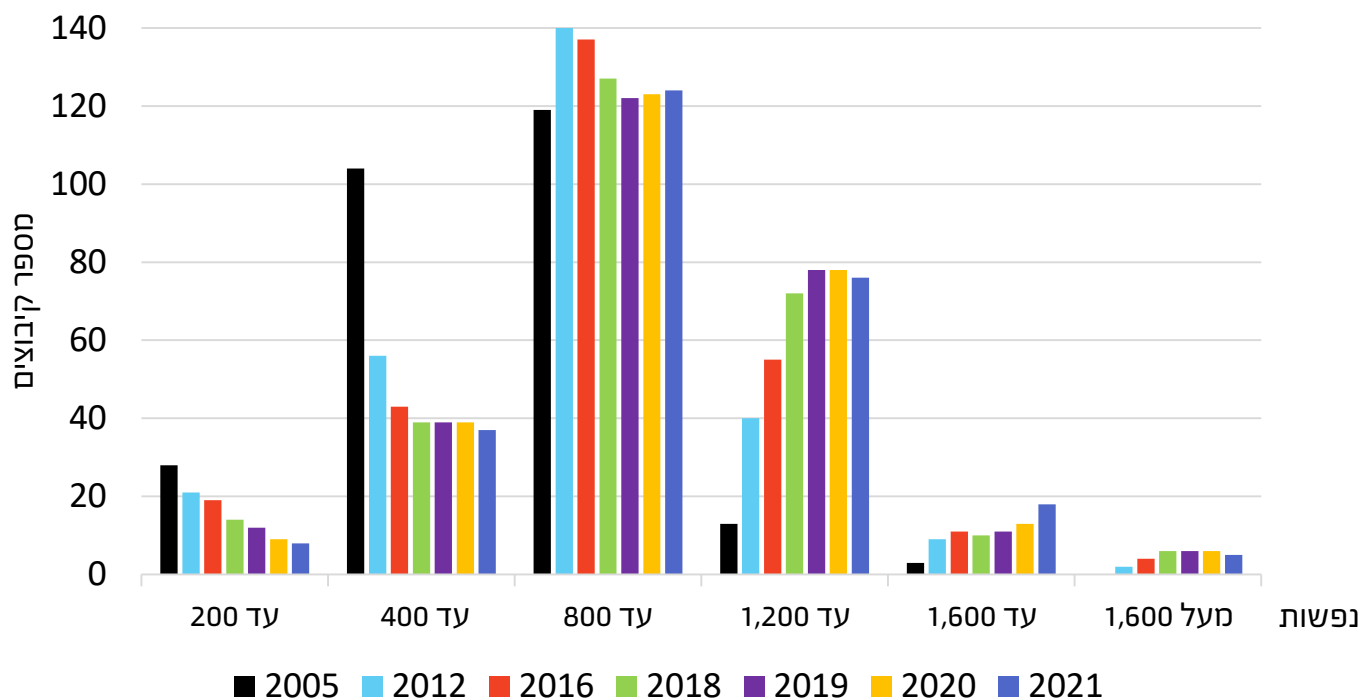
התפלגות האוכלוסייה בקיבוצים

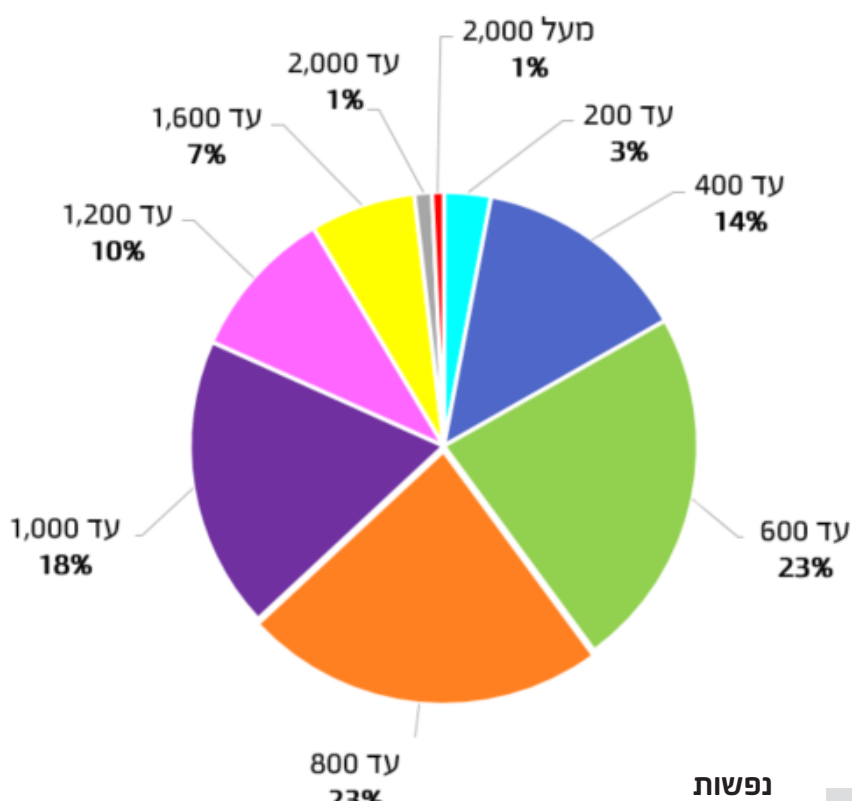
(*) חברים במעמד מיוחד: חברים בחופשה, מועמדים, בני משק במסלול קבלה לחברות שטרם התקבלו לחברות וחברי משק שאינם גרים דרך קבע בקיבוץ.

התפלגות הקיבוצים לפי גודל האוכלוסייה

עקביות מגמת גידול האוכלוסייה ניכרת גם במיון לפי גודל הקיבוץ. בשנת 2005 בכמחצית מהקיבוצים היו פחות מ-400 תושבים ובפחות מ-10% מהקיבוצים מספר התושבים עלה על 800. לעומת זאת, בשנת 2021 בכשליש מהקיבוצים מספר התושבים הינו מעל 800.

צילום: גיא שמואלי, משמר השרון

אורחות חיים

התנועה
הקבוצתית

התנהלות

קליטה

חברים בעצמאות כלכלית

איחוד סטטוסים

אירועי תרבות

שיוכים

מנהיגות מקומית

ועדה לצרכים מיוחדים

שירותי בריאות

צוות חירום יישובי

פרישה / פנסיה

קרן מילואים

קרן לעזרה הדדית

קיבוצי התנועה הקיבוצית בשנת 2022 גדולים יותר מבחינת אוכלוסייתם, קולטים במספרים גבוהים יותר ונמצאים בשלבים מתקדמים יותר של תהליכי שינוי אורחות החיים ושיוך הדירות - כך עולה מנתוני השנתון הנוכחי. נתונים אלה מציינים מציאות אופטימית: הגידול המשמעותי באוכלוסיית חברי הקיבוצים משקף את האטרקטיביות של אורח החיים הקיבוצי ואת התחזקותו, לצד השינויים השונים שחלים בו; ועם זאת - זוהי גם מציאות המייצרת אתגר מתמשך ליכולת לשמר את ערכי הליבה הקיבוציים וזהותו הייחודית של הקיבוץ בימינו אלה ובמבט צופה פני עתיד.

בחמש השנים האחרונות חלה עלייה מתמדת במספר הקיבוצים שבהם רוב המתגוררים הם בעלי סטטוס זהה - כלומר, שהם. חברות וחברי קיבוץ, וכיום ברוב המוחלט של הקיבוצים הקליטה היא לחברות מלאה בלבד. הסטטוס האחיד בקיבוץ הוא מרכיב יסודי בלכידות החברתית וביכולת של הקהילה לפעול יחד ולגבש הסכמות על הכיוונים הרצויים להתנהלות והתפתחות הקיבוץ.

הכלים העומדים לרשותנו בקיבוצים, לצורך חיזוק מרכיבי הליבה הקיבוציים כוללים, בין היתר, את מערך התרבות, מנגנוני הערבות ההדדית והמנהיגות המקומית. בהיבטים אלו ניתן לראות מגמות שונות:

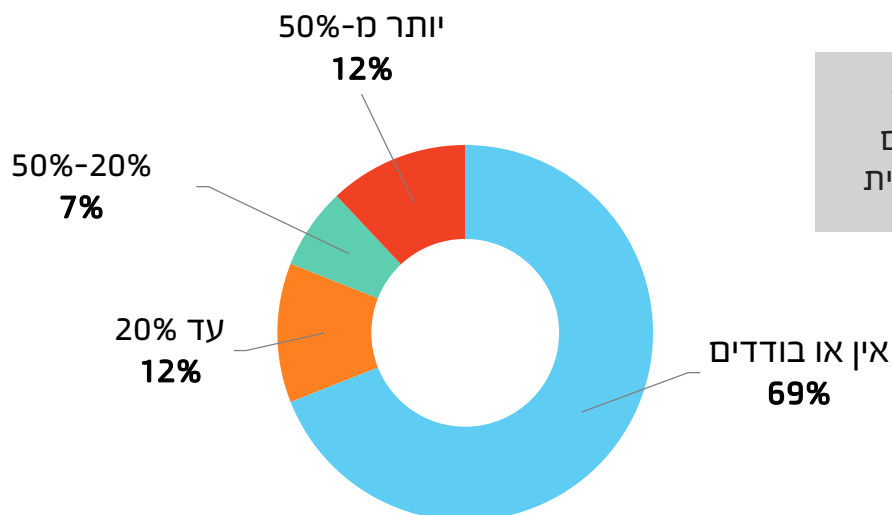
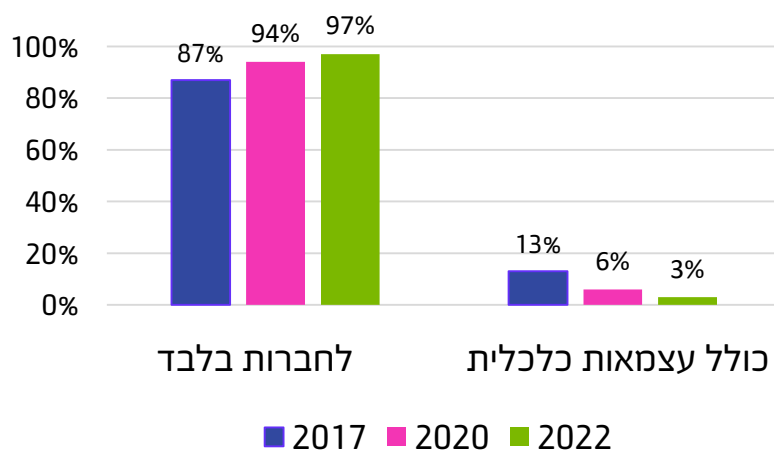
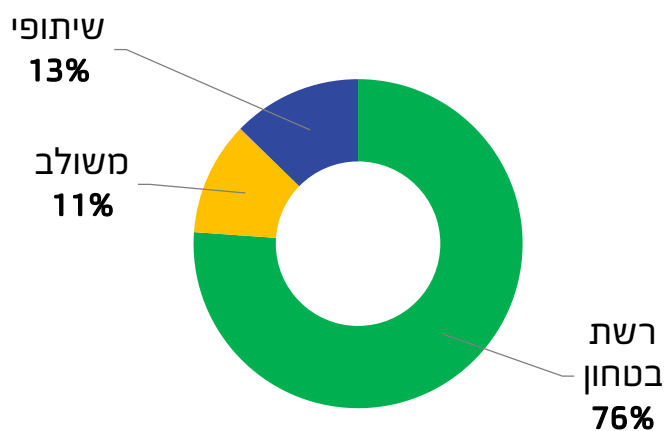
התרבות הקיבוצית מביאה לידי ביטוי את הזהות והמסורות המקומיות, מייצרת מפגש בין דורי, מגבירה את הלכידות ומחזקת את השייכות. ניכר כי התרבות הקיבוצית התאוששה מתקופת הקורונה וחזרה לפעול בעצמות דומה לתקופה שלפני המגיפה. בעת הזאת - של קליטה מואצת ובמספרים גדולים, חשוב להשקיע, אף יותר מבעבר, בתרבות מבוססת כוחות מקומיים המוכוונת לבינוי ופיתוח הקהילה, הזהות ותחושת השייכות.

ניכר, כי מערכי הבריאות, הרווחה והביטחון הסוציאלי ממשיכים להיות מבוססים ולפעול באופן יציב ונרשמה אף עלייה מסוימת ביישום המענים למתמודדים עם צרכים מיוחדים. מנגנוני הערבות ההדדית הקיבוציים מהווים אבן יסוד לחוסן, המייחדת את הקיבוץ ברמה המהותית, הזהותית והמשפטית, וככאלה שימורם וחיזוקם הוא חיוני.

במנהיגות המקומית נרשמה ירידה מסוימת במספר הקיבוצים, שבהם רוב או חלק ניכר מממלאות וממלאי התפקידים בתחומים שנבחנו הם מקומיים, אל מול עלייה בממלאות. תפקיד מחוץ לקיבוץ. מוקדם לומר אם מדובר במגמה שתמשך, אך ניתן להניח שהיא נובעת, בין היתר, מהאתגרים שמייצר מילוי תפקיד בקיבוץ בעת הזאת.

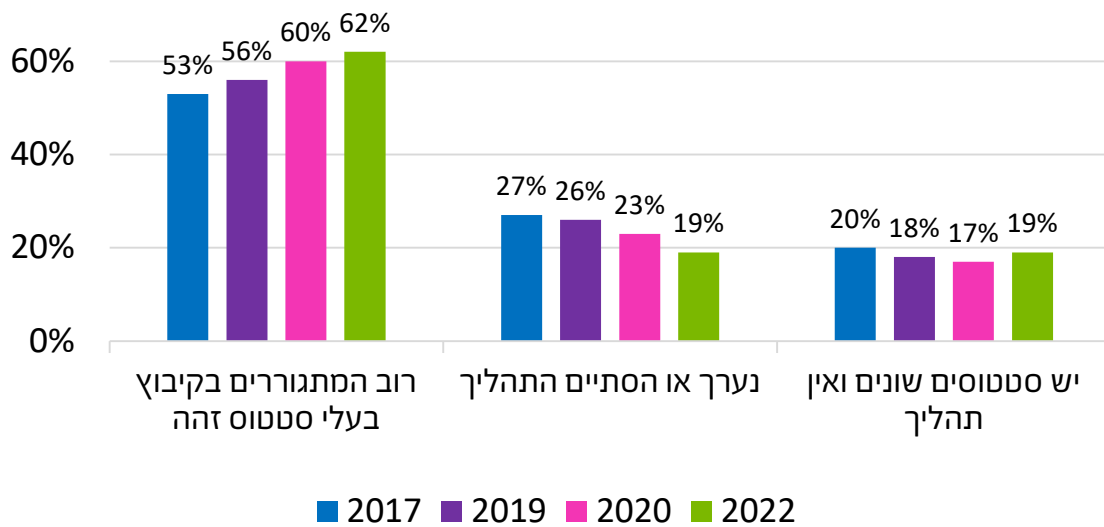
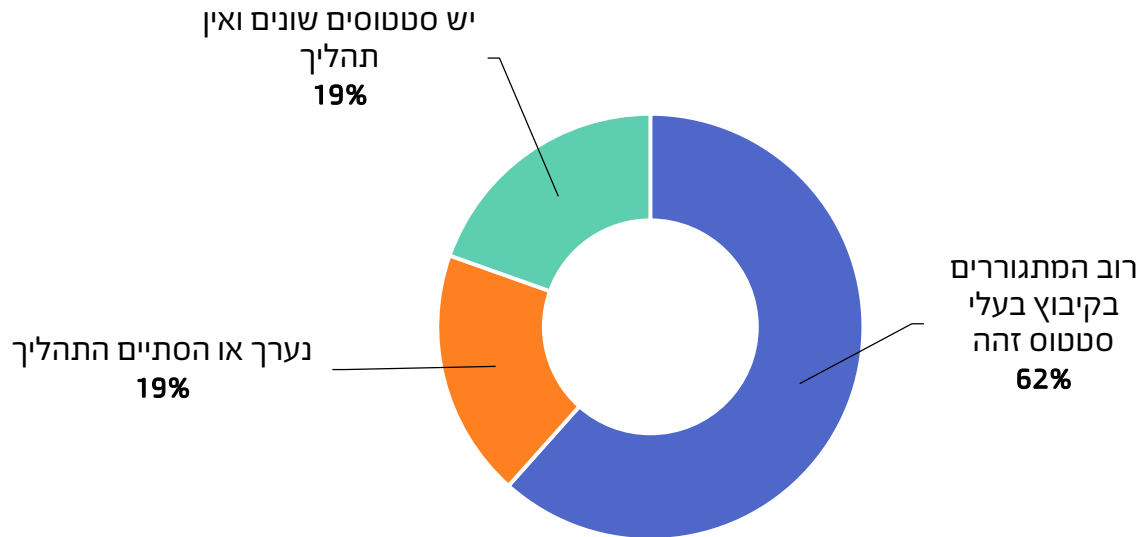
היות ומנהיגות מקומית - אותנטית, מחוברת ומחוייבת - הינה ערך קיבוצי מרכזי, יש לתת את הדעת על מגמה זו ולחשוב כיצד לתת לה מענה ברמה הקיבוצית והתנועתית. התנועה הקיבוצית עוסקת בכך ממספר כיוונים: חיזוק תרבות השיח בקיבוץ, פיתוח תכניות מנהיגות מקומית, הצמחת צעירים להובלה ומעורבות, הכשרות מקצועיות, פורומים לממלאות וממלאי תפקידים, ליווי ומנטורינג ועוד. לסיכום, ההתבוננות על הקיבוץ במבט רחב, תוך התייחסות להיבטים הכלכליים והחברתיים גם יחד, מאפשרת לנו להבין לעומק את מאפייני ואתגרי הזמן ולגזור מתוך כך את הפעולות שיש לקדם לצורך ביסוס קיבוצינו כאיתנים ובני קיימא.

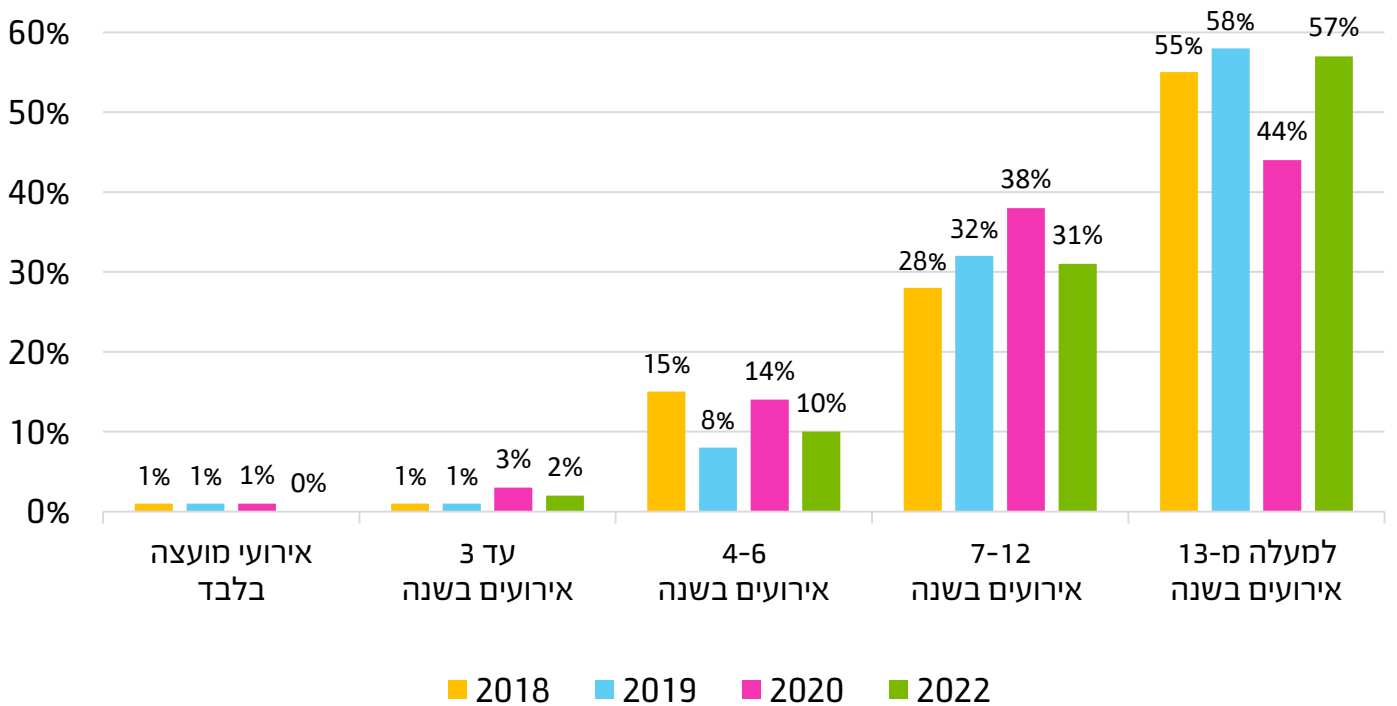
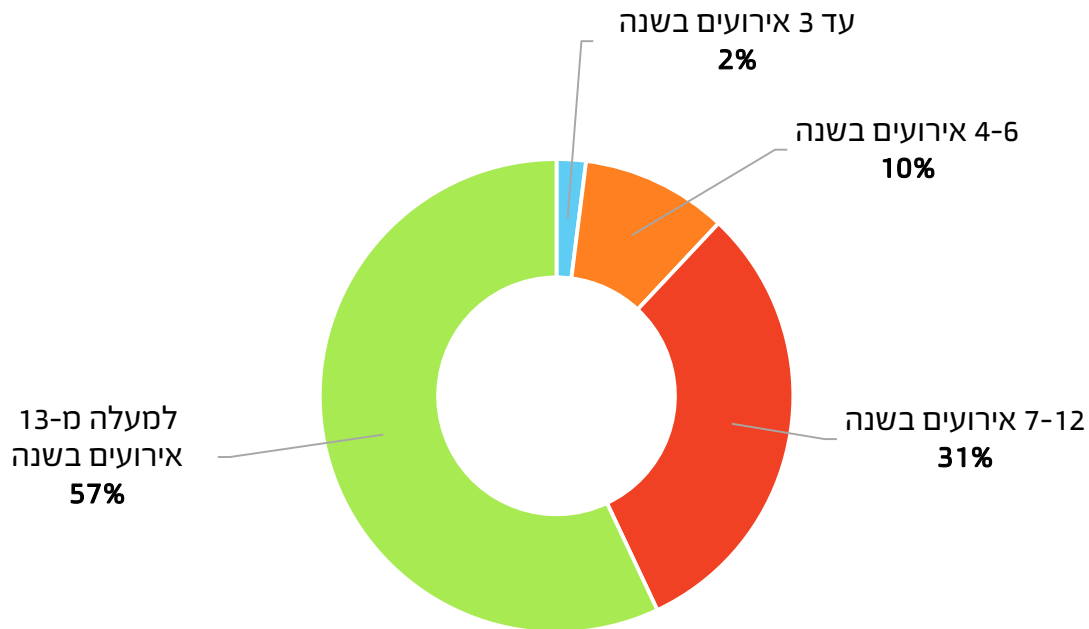
ענת מרלא ואיילת הריס
ראשות אגף חברה וקהילה
יוני 2023

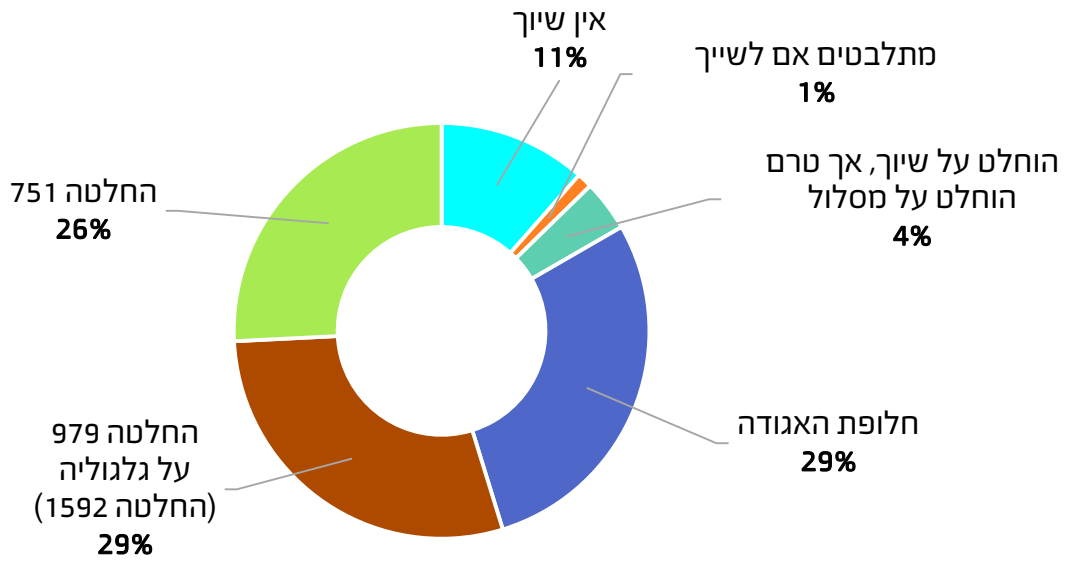
שיעור הקיבוצים שיש בהם חברים בעצמאות כלכלית

האם נערך בקיבוץ תהליך לאיחוד סטטוסים

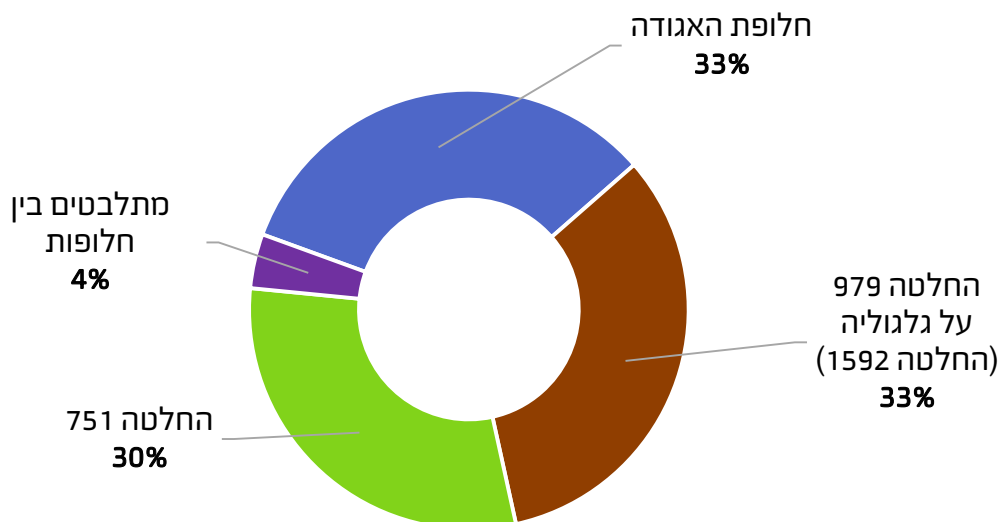

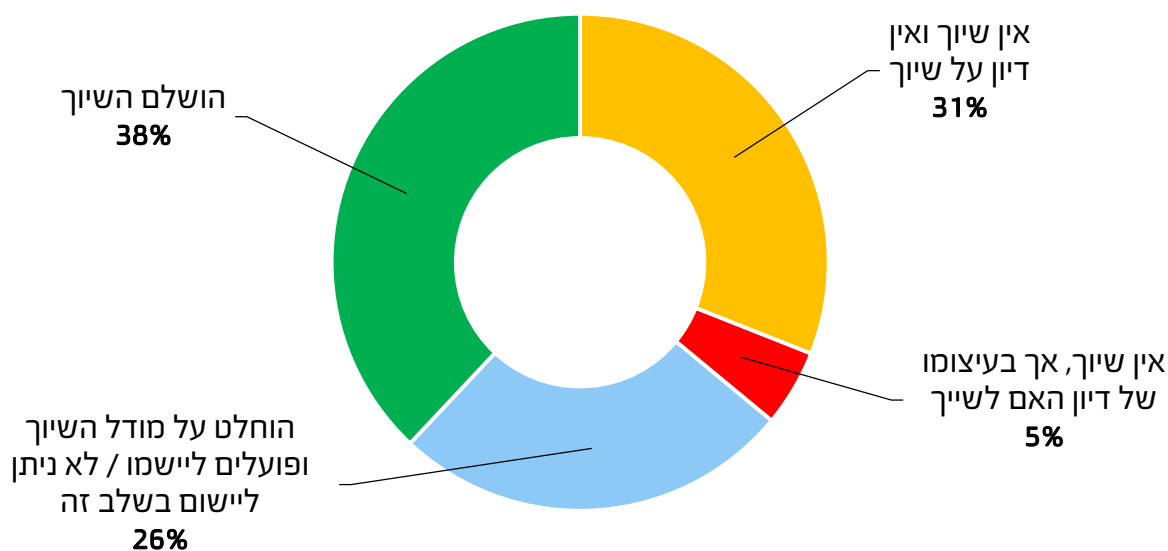
מסלול השיוך

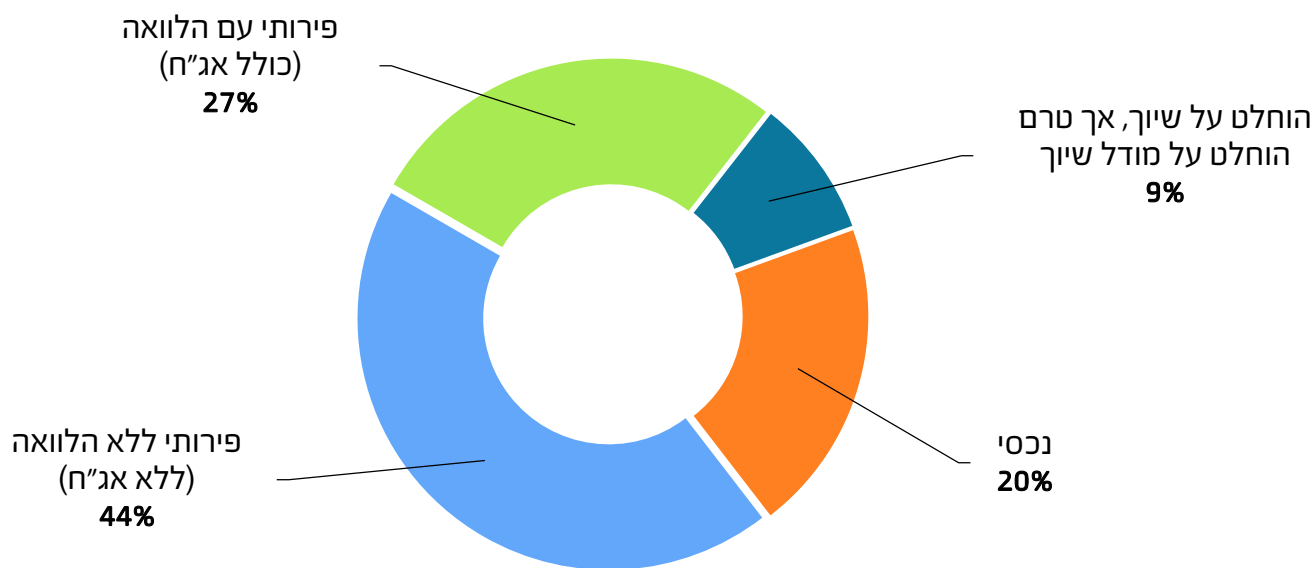
מבין המחליטים על שיוך

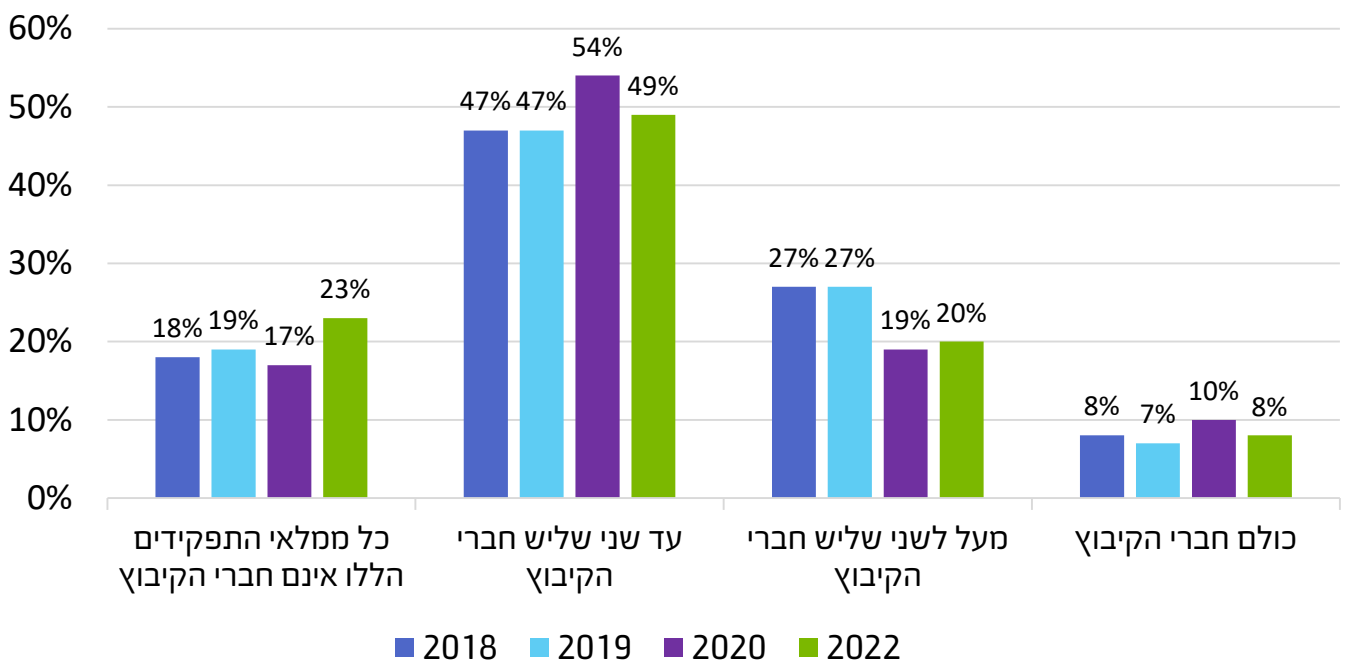
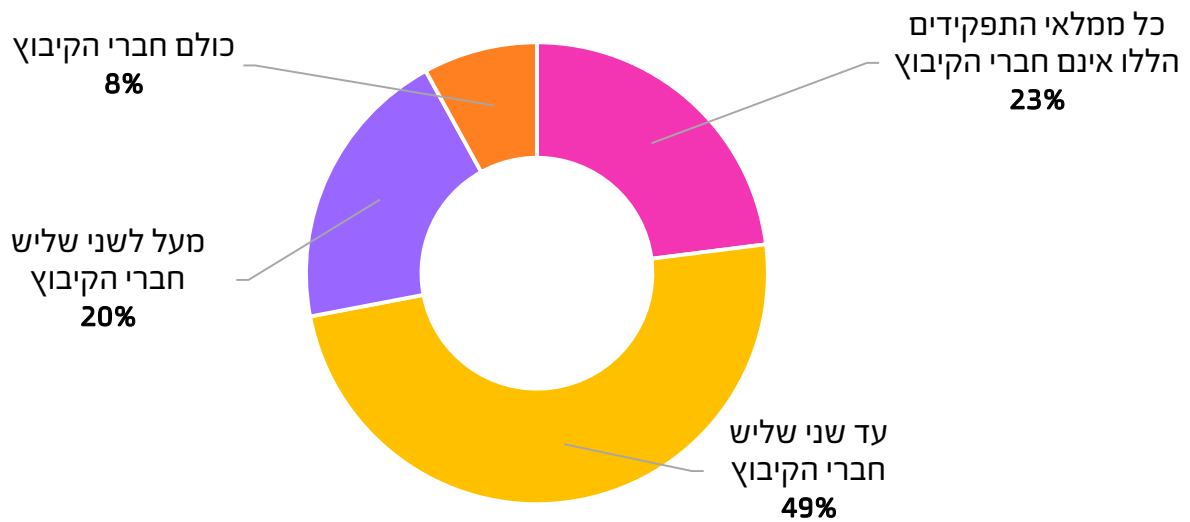
סטטוס הדין הציבורי

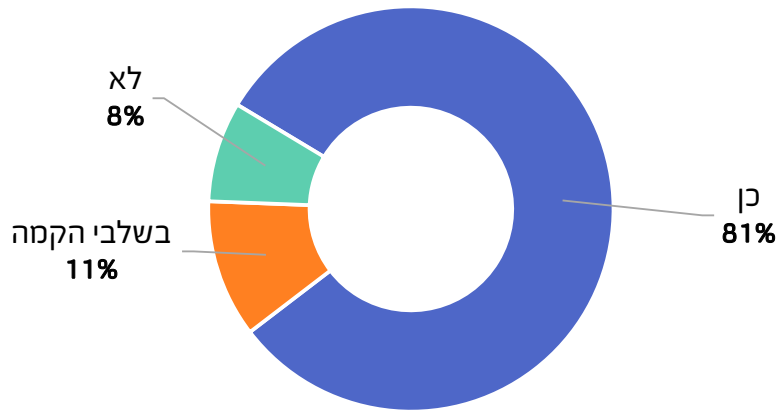
מסלול השיוך

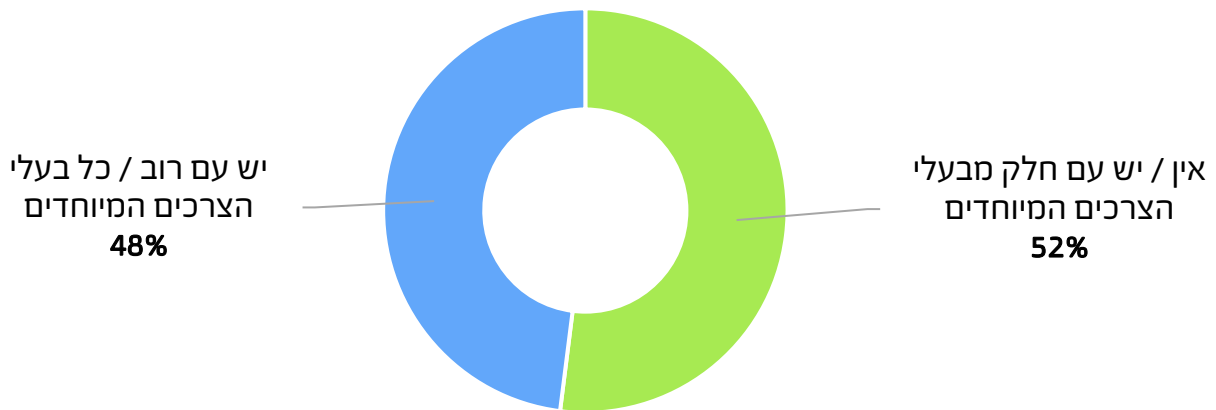
מנהיגות מקומית (יו"ר, מזכיר, מנהל עסקים, מנהל קהילה, גזבר, משאבי אנוש)

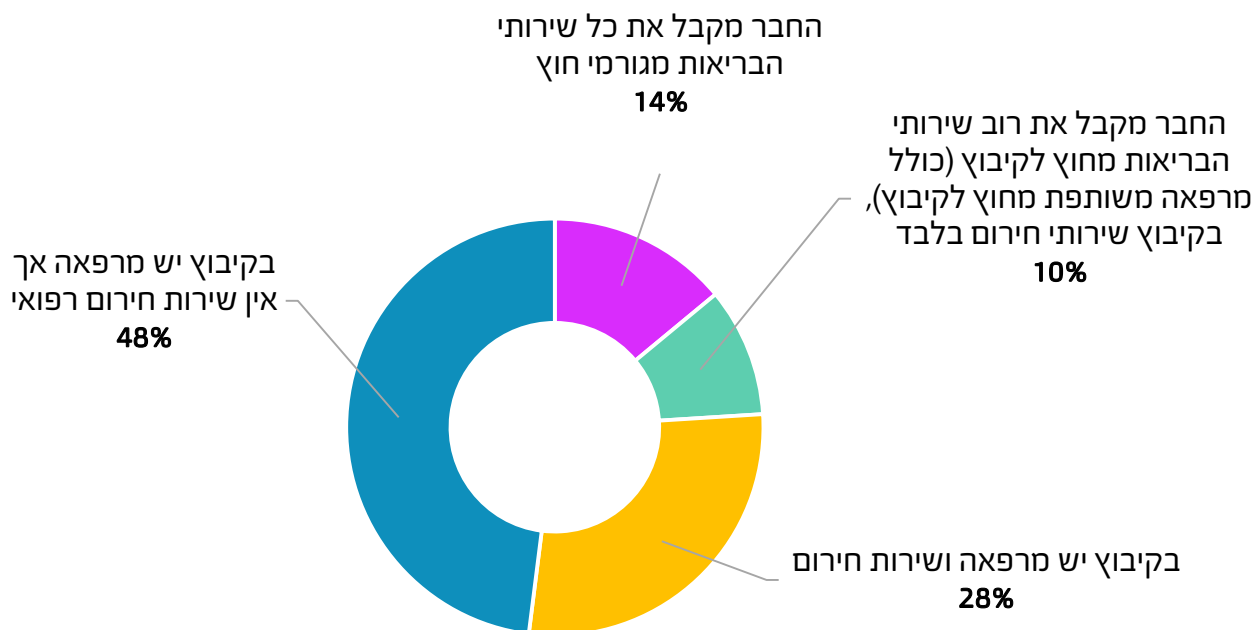
האם בקיבוץ יש ועדה לצרכים מיוחדים

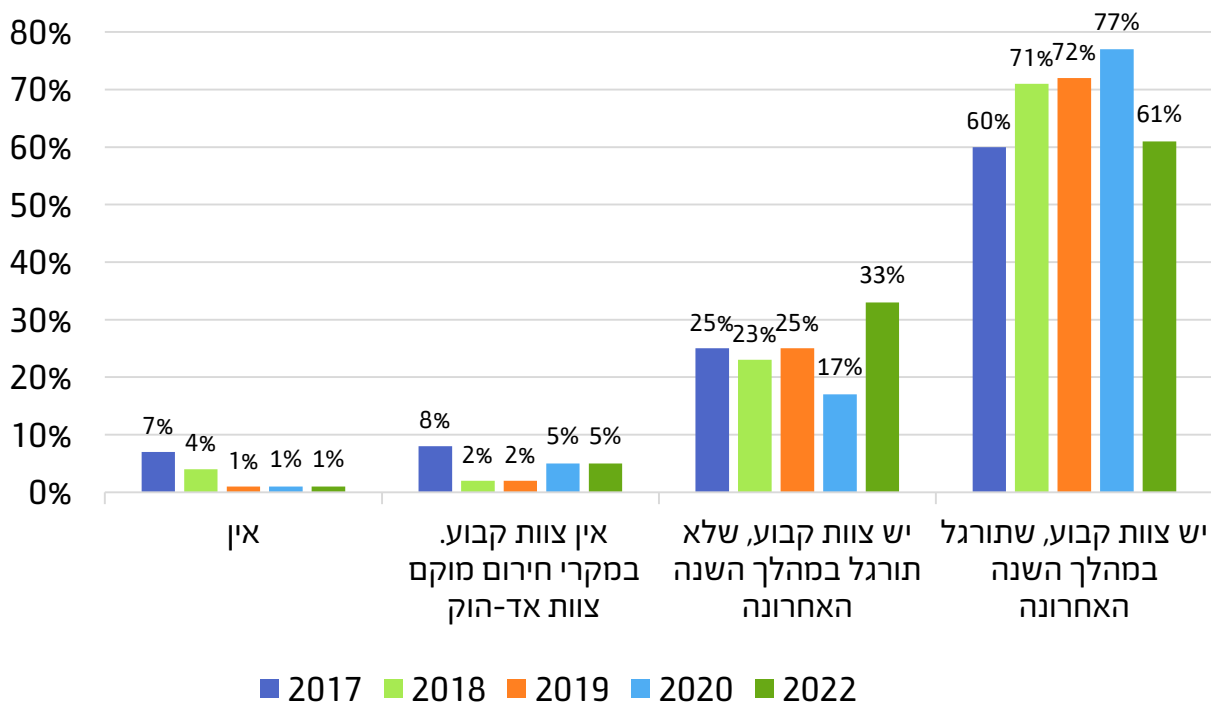
האם בקיבוץ יש הסכמים עם בנות ובנים המתמודדים עם צרכים מיוחדים

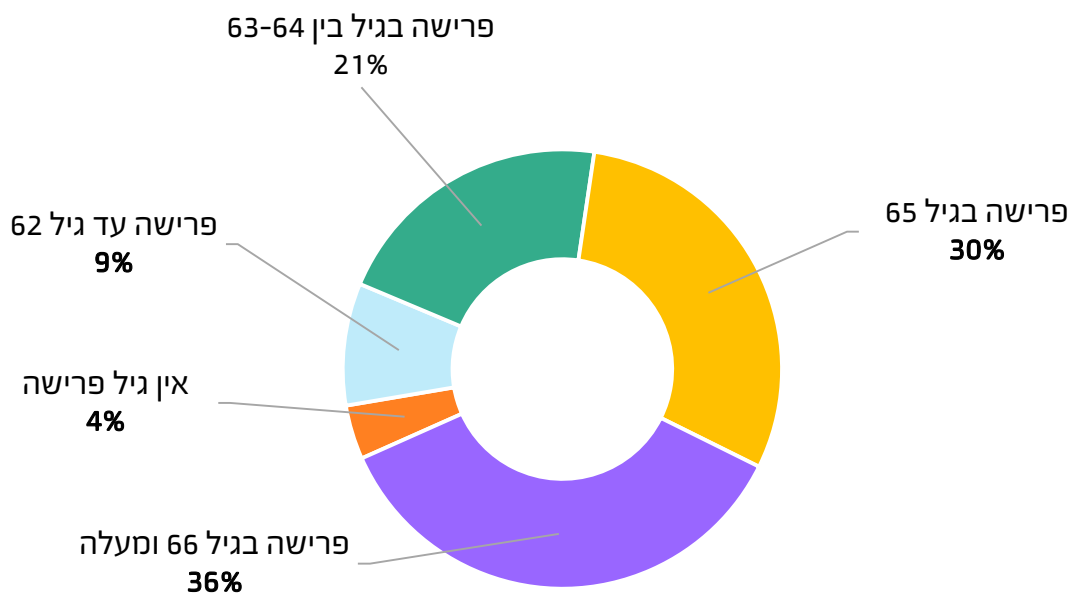
שירותי בריאות בקיבוץ

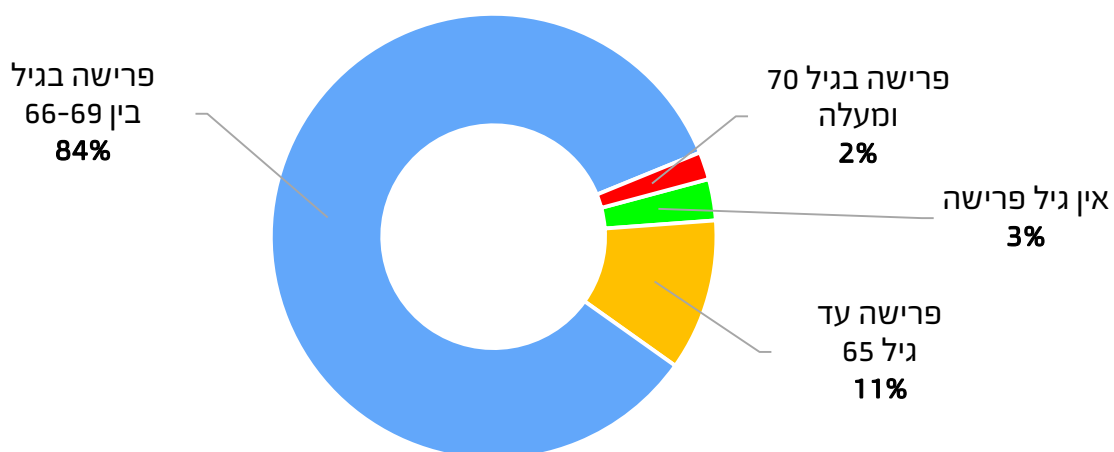
צוותי חירום יישובי

חברה

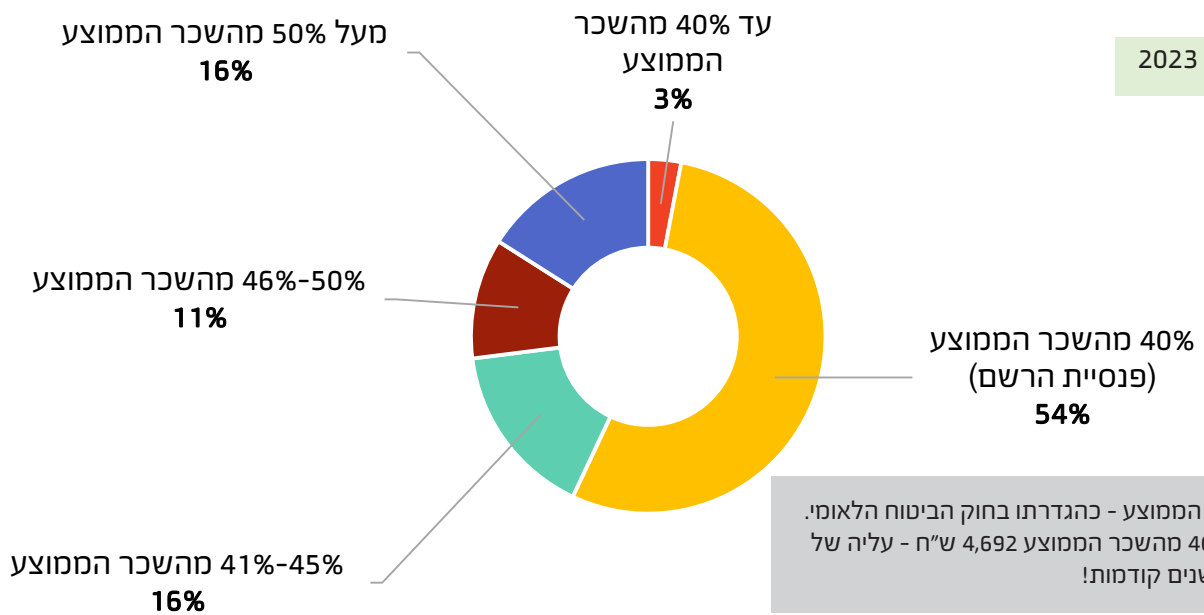

חבר

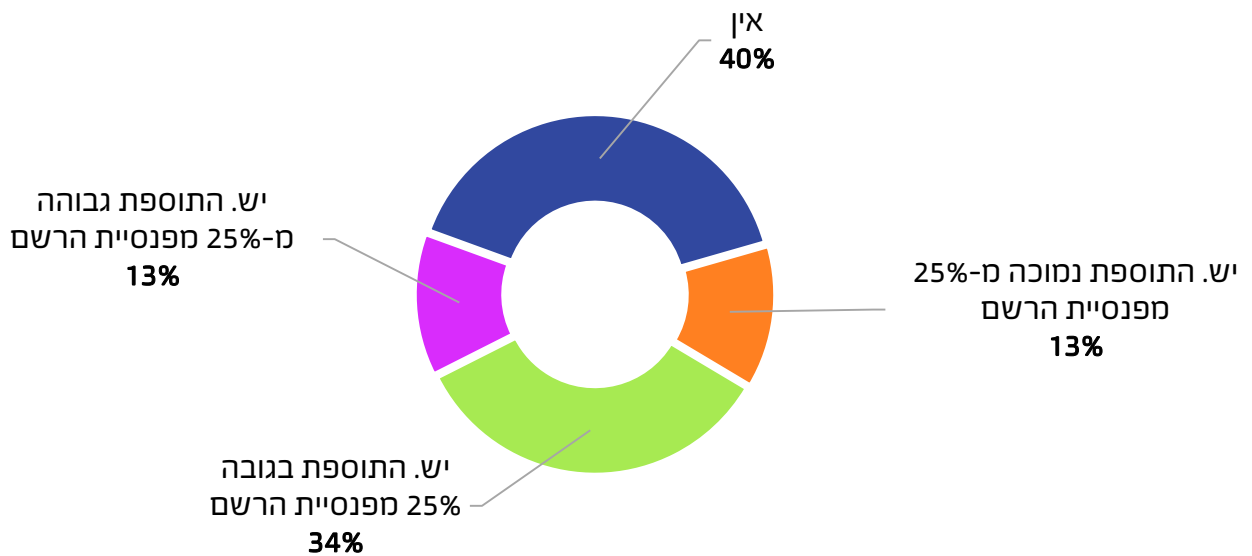

פנסיה מובטחת לחבר (לא כולל קצבת ביטוח לאומי)

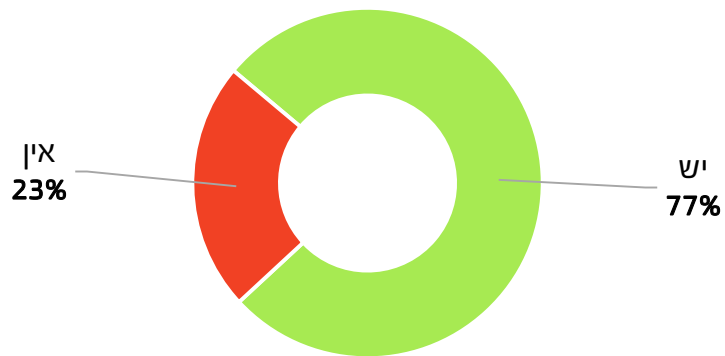
נתוני שנת 2023

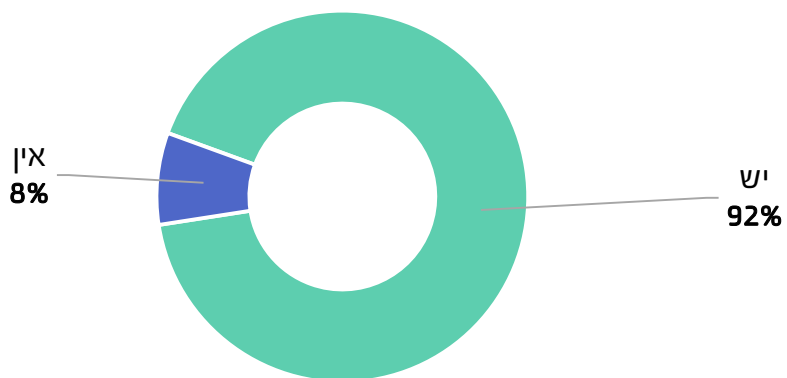
תוספת פנסיה ליחידים

האם לקיבוץ יש קרן מילואים

האם בקיבוץ יש קרן לעזרה הדדית

שנתון התנועה הקיבוצית נתוני 2021/22

מספר 19

